

VIGILIA

V. ÉVFOLYAM
1939 NOVEMBER

TARTALOM:

HARSÁNYI LAJOS: HÁROM RÉM

GIOVANNI PAPINI: CIRENEI SIMON

HORVÁTH BÉLA: Mohács körül . . .

POGÁNY Ö. GÁBOR: Saint-malo

NAGY MIKLÓS: Őszi utazás

G. K. CHESTERTON: Aquinói Szent Tamás

TOLDALAGHY PÁL: Naplemente a Szamosnál — Hárfák s citerák

RÓNAY GYÖRGY: 1919 (regény)

KÖNYVEK

RÓNAY GYÖRGY: Az adósság. — KONCZ KÁROLY: Turul szépmíves költők és elbeszélők — DÉCHY LIANE: A bölcs mosoly — HEGEDŰS ZOLTÁN: Az utolsó út — GÁLDI LÁSZLÓ: Brazília üzen

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lej, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

V á l l a l a t o k n a k
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

HARSÁNYI LAJOS:

HÁROM RÉM

— A Dögvésztől, Éhségtől és Háborútól, — *Ments meg Uram, minket!*

A Mindenszentek litániájából.

A Dögvész réme ellen gyűjtöttünk füvet, savat és mérgeket,

Tudósok, orvosok szereztünk benne hírnevet és érdemet.

A városok utcáin hulla-dombokat rakott a pestis.

Kipusztult félig a világ: Milánó, Moszkva, Róma, Pest is.

Sok Szent Erzsébet és Szent Vince sürgött-forgott körbe,

Temette a Dögvész esettjeit a forró mézsgödörbe.

De Isten megnyitotta a fűvek és ásványok csodáit,

Az ember-ész viaskodott a Dögvésszel sokáig,

Míg Ázsia sötét odúiba szorult a pestis szörnyű réme.

Uram, a népek térdenállva hálálkodnak neked érte!

A másik rémmel, az Éhséggel még löbbit csatáztunk.

A földet túrtuk, hogy megtöltsük búzával a zsákunk.

Az eke-szarvat fogták vaskemény bencés barátok.

(Örök hálával gondolok mindig, mindig reátok!)

Lázár a megtömött magtárak nagy kapuját verte, verte,

A gyár sovány munkása az éhbér-penész morzsáit ette,

De átkot mondtunk arra, ki a munkás bérét meg nem adja,

Ki dolgozó cselédjének nem lesz valódi gondos apja.

Pápák kiáltottak a szegények örök kenyér-jogáért

S a kapzsi gazdag lassan, lassan végre rátért,

Hogy Isten asztalát mindenki számára roskasztja bőség.

Uram, az Éhség csillapodtáért legyen neked dicsőség!

De nézd, Uram, a harmadik rémmel minden csatánk hiába
Ropog a fegyver itt közel s a messze Szenegambiába.
Azért sarjadnak s szöknek szárba szép emberpalánták,
Hogy ifjú testüket vad gépek törjék, sírba rántsák.
Ó, nem lehet igazságot tenni, csupán nagyobb ököllel,
A józan ész s a rádió csodás kora hiába jött el.
— Mi az igazság? — kérdi most is sok gonosz Pilátus,
A véres Hold a fellegek alatt baljósan áthúz,
Sötét halotti leple a világra mindjárt ráborul.
Ó, kelj fel, én Uram s magad tipord el ezt a szörnyű háborút!

Harsányi Lajos

CIRENEI SIMON

Cirenei Simon nem sokkal azután, hogy elhagyta az efraimi kaput — Jeruzsálembé és övéihez akart visszatérni — egy kanyarodóban három haláraitélt gyászos menetébe botlott belé, akik Húsvét vigiliáján a Golgota felé tartottak.

Ha távolról észrevehette vagy kitalálhatta volna, a cirenei elkerüli ezt a borzalmas találkozást. Simon kemény munkához szokott falusi ember volt, aki inkább hajlamos a félelemre, mint a kíváncsiságra, és nem kedvelte a csődületeket meg a kavargó tömeget, ahol, úgy gondolta, többet lehet veszíteni, mint találni, és ezenfelül, igyekezett a figyelmét elterelni mindarról, ami eszébe juttathatta a halált. Azonkívül, mihelyt észrevette, hogy a menet élén gyalogos és lovas római katonák haladnak, még jobban megzavarodott. Nem mintha gyűlölte volna a rómaiakat — nem volt ideje senkit sem gyűlölni és kell, aki parancsoljon — de ösztönösen nem akart sem a hatósággal, sem a bírósággal, sem pedig a katonasággal összeütközésbe kerülni. Egyszerű ember volt, szegény és fáradt. Zsidó létére nem volt túlságosan eszes és nem emésztette semmiféle lángoló szenvedély. Nyugodtan akart élni parányi birtokocskáján, élni és másokat is élni hagyni. Félte a bírói széktől és a fegyverektől, homályosan sejtve, hogy sem az egyik, sem a másik ellen nem védekezhetne.

Azonban azon a gyászos napon nem térhetett ki. A menet megállott. Az egyik halálra ítélt a földre rogyott, mert már nem volt elég ereje ahhoz, hogy vállán tartsa a nehéz keresztet. A katonák siettek és mérgükben káromkodtak. Simon nem tudott átjutni a csoportosulásra s ezért egy házhoz támaszkodott, behúzódva a kapumélyedésbe. Nem nyujtogatta a nyakát, nem érdekelt, hogy mi történik, csak átkokat mormogott a szerencsétlenre, aki feltartóztatta és késleltette.

Azonban nem kerülte el a római centurió figyelmét. Szemébe tünt Simon zömöksége és félénksége, ezért magához szólította. A cirenei eleinte úgy tett, mintha észre sem vette volna, hogy a kiáltás neki szól és más irányba nézett. Egy katona jött nyomban érte:

— Ej, te gyalázatos, hát süket vagy?

Karon ragadta és a halálra ítélt mellé vonszolta, aki kimerülve hevert a földön.

— Vedd a válladra ezt a keresztet, — kiáltotta a centurió. Simon érezte, hogy nem tudná megtagadni az engedelmességet. Látható elégedetlenséggel és rosszakarattal, szitkozódva vette hátára a kínzóeszközt és útnak indult, hogy legalább vesződése és bosszúsága mielőbb véget érjen. Még azzal sem törődött, hogy megnézze a haláraitéltet. Csak úgy fél-

szemmel, egy halálra gyötört testet és arcot látott, egy izzadságtól és vértől verejtékező orcát. Simon nem szenvedhette a vér látványát. Más irányba nézett és nyugodtan lépkedett. A kereszt nagyon nehéz volt, de a cirenei háta olyan volt mint az öszvére és lábai akár egy atlétáé. És mialatt újra megtette visszafelé azt az utat, amelyen jött, ügyes-bajos dolgaira gondolt. Elégedetlen volt. A neoftai és jeruzsálemi út közepe táján lévő birtokocskáján még többet kellett volna dolgoznia. A víz nem volt elegendő, a kút kereke elromlott, a patkányok felfalták az árpát. De aznap húsvét vigiliája volt és felesége, Mikál azt ajánlotta, hogy korán térjen haza. Nos, mivel kellő tapasztalata volt, tudta, hogy milyen toporzékolásban és szemrehányásban részesül, amiért később megy csak haza. Jóval korábban ment el, mint ahogy szokása volt. Egyik ügyét kellett volna elintéznie: felkeresni reggel az öreg Ezékielt, aki adósa volt néhány sékkel és hónapok óta ígérte, hogy megfizeti, de az utolsó pillanatban soha nem volt együtt a szükséges összeg. Simonnak égető szüksége volt erre a pénzre húsvét előtt és félelemmel gondolt arra, hogyan fogadja majd a felesége, ha még ezen a napon is üres kézzel tér haza.

Még egy indítéka volt, hogy mielőbb otthon legyen. A legsúlyosabb és egyben a legfőbb. Idősebb fiát, Sándort, már napok óta láz gyötörte, pihenni csak néhány percig tudott, hajnaltajt, a betegség emésztette és siralmas állapotban volt. Simon megígérte Mikálnak, hogy egy fekete tyúkot fog hazavinni mindenféleképpen, amely ha kereszt alakjában bontják fel és a beteg kopasz fejére teszik, a legbiztosabb orvosság a gyötörő láz megszüntetésére. A mezőn nem talált egyet sem és most már nem lenne ideje, hogy a városban keressen.

A zaklató gondolatok aggodalmassá tették és Simon szapora léptekkel igyekezett előre, szinte alig érezvén a kereszt súlyos terhét vállán, annyira szeretett volna mielőbb a vesztőhelyre érni. Férfi lépteket és hangokat, asszonyi suttogásokat és zokogásokat hallott, de nem volt kedve, hogy hátra forduljon, vagy pláne, hogy a halálra ítéltrekről kérdezősködjék. Hallotta, amint néhány öreg beszélgetett, említve, hogy ezek gazemberek és ő nem is akart többet tudni róluk.

Simon szülővárosából, Cyrenaeból néhány évvel azelőtt jött Jeruzsálembe, hogy átvegye örökségét. Alig ismert néhány embert a szent városban, új ismeretségek nem vonzódtak és még kevésbé igyekezett ügyekkel foglalkozni. A földje és háza volt egész élete és gyermekein kívül nem szeretett senkit.

Ezért nem tudott arról, hogy mi történt az elmúlt napokban és a halálraítéltek úgy tűntek fel előtte, mint akik ellenszegültek a törvényeknek. Egy kissé nehezelt a leggyengébbre, — magában őt tette felelőssé késedelméért, — de nehezetelesem nem fajult gyűlöletté. Néhány órán belül — gondolta a cirenei — ez a szerencsétlen szenvedésével és halálával mindenért megfizet, még ezért az utolsó bűnéért is.

Végre a Golgotát körülvevő sikra értek. Ūvöltő embercsorda rohant a kis csoporthoz. Simon a földre tette a keresztet és anélkül, hogy engedélyt kérne, vagy elköszönne, kihasználta azt a pillanatot, amikor a katonák hátat fordítottak neki, átcúsúzott a segédkezők között, újra átsurrant az efraimi kapun és a kihalt Jeruzsálemben rejtőzött el. A derék ember fejében négy kép kergetőzött szüntelen: a fekete tyúk, Éliézer aransékeljei, a lázban égő és gyötrődő fiú és toporzékoló felesége.

Merre menjen? Már késő volt és a cirenei elfáradt; sebes és feltört jobb válla hevesen sajgott. Fia, Sándor iránti szeretete úrrá lett Mikáltól való félelmén; vágyott arra, hogy megtudja: hogyan érzi magát a fia; hogy újra lássa és tegyen érte valamit. Befordult utcájukba és házához közeledett. Az ajtóban, — amint azt előre sejtette, még mielőtt láthatta volna, — lesben állott a felesége, mérges arccal kémlelve az utat.

Szegény Simon tudta, hogy senki sem mentheti meg a vihartól, melynek kitörését már jelezték Mikál szemének sűrű villámai. Józaneszű, jószívű asszony volt Mikál, aki kész arra, hogy szenvedjen és négy sebből vérezen férjéért meg gyermekeiért, de ugyanakkor szenvedélyes asszony is, aki hamar dühbe gurul és rikácsol. Simon elkészült a szózuhatagra és csak abban bízott, hogy bizonyítékainak egyikével megelőzi feleségét.

Mikálhoz lépett és még mielőtt az kinyithatta volna száját, gyengéden vállára tette egyik kezét, mellyel tartotta és szorította a Jézusnak szánt keresztet. Akkor csodálatos dolog történt, váratlan csoda. Mikál férje szemébe nézett és nyomban lecsöndesült. Ahelyett, hogy sértésekkel halmozta volna el, amint az néhány pillanattal előbb szándékában állott; régi, nyugodt napjainak hangján szólt Simonhoz.

— Hogy vagy? Elfáradtál? Gyere gyorsan, Sándorunk még mindig rosszul van.

Simon szeme-szája elállt az ámulattól és nem tudta megérteni ennek a hirtelen és szokatlan változásnak az okát. Azonban fia iránti szeretete megakadályozta, hogy sokáig tőprengjen. Benyitott a házba és Sándor szobájába rohant. A fiatalember derékig csupaszon feküdt alacsony, kis ágyán és mintha aludt volna. Nehezen lélekzett, arca izzadságban fűdött és nyugtalanító sötét foltok tarkították. Kis öccse, Rufus, mellette ült a földön.

Amint a beteg meghallotta, hogy apja a szobába lépett, kinyitotta szemét és végtelen, aggodalmas reménységgel nézett atyjára. „Apám vagy és erős vagy, — mintha ezt fejezte volna ki szeme, — te adtál életet nekem és ragadsz majd el a haláltól.”

Simon az ágyhoz lépett és hosszan elnézte fiát. Mikál megszólította:

— Elhoztad a fekete tyúkot?

— Nem találtam a mezőn és már nem volt időm, hogy a városban keressek. Majd elmesélem.

Sándor, aki izzadságtól lueskos lepedőjén feküdvé nehezen lélekzett, erőlködött, hogy felemelkedjék és Simon rögtön segítette. Sándor apja jobb vállát átölelte lesoványodott kezével, azt a fájó vállat, mely Krisztus súlyos keresztjét tartotta, — és megpróbált felülni az ágyban. Azonban nagyon gyenge volt és nem tudott felülni. Akkor apja átkarolta, mellére szorította és anyáskodó elővigyázatossággal felemelte fia lesoványodott testét, s felültette...

— Ne hagyj itt, — suttogta Sándor.

Szorosan átkarolta apját, Simon vállára támasztva csontos kezét. Simon majd felszisszent a fájdalomtól, de nem volt bátorsága, sem hogy elhúzódjon fiától, sem hogy kibontakozzék ebből az ölelésből.

Sándor arcáról végtelen öröm sugárzott, hogy így szinte egynek érezheti magát apjával. Úgy érezte, mintha újjáéledne és egyre inkább lehetett látni, hogy jobban van, hogy újjászületik.

Mikál, félrehúzódva, gyengéd szeretettel nézte az ölekező párt. A fiatal fiú ismét egyenletesen lélekzett. A kis beteg lasscskán elaludt, apja vállán fejével. Simon, nehogy felébressze, gyöngéd türelemmel tűrte a fájdalmat, melyet ez a drága teher okozott meggyötört vállának. Sándor hirtelen felébredt. Mintha kicserélték volna. Szeme majdnem derűs volt, izzadsága elpárolgott.

Mikál fiához rohant, megérintette homlokát és szemét, megtapogatta mellét és vállát.

— Simon! — kiáltott fel az anya. — Simon! Meggyógyult Sándorunk! Már nem izzad, nem lázas! Áldassék az Isten!

A szegény asszony sírt is, nevetett is örömében. Szinte magánkívül volt. Hol elképedt férjének arcát simogatta, hol feléledt gyermekét borította el csókjaival. Az a szörnyű láz, mely közel két hét óta gyötörte Sándort, melyet nem enyhített semmiféle természetes és természetfölötti orvosság, mely már-már elemésztette és halálba döntötte idősebbik fiát, néhány pillanat alatt megszűnt. Simon, vállának és kezének egyetlen érintésével, életet öntött a haldoklóba.

II.

Azonban az a különös nap még más eseményeket is tartogatott.

Késő este az öreg Élézier kapogtatott be, régi és makacs adósuk, aki még sohasem járt házukban és aki a Simontól kapott kölcsön óta minden alkalmat megragadott, hogy ne találkozzanak. Simon, maga előtt látva az öreg jóakarattól sugárzó arcát, nem hitt a szemének.

Éliézer a következőket mondotta: nem akarta, hogy a húsvét az adósság gondjával múljon el; ismeri Simon nehéz

helyzetét, kéri, hogy bocsásson meg a késedelemért, mert azok a felelősek, akik nem fizették meg a kialakított béreket; még egyszer nagyon köszöni jótettét és béketűrését.

Íngéből egy arany félsékeles tekerccset húzott elő, leszámolta az összeget és átadta, majd miután a ház minden lakóját üdvözölte, — még Sándort és a kis Rufust is, — eltávozott.

Néhány nappal húsvét után Simon vissza akart térni földjére. Sándor vele ment. Erősebb és szebb lett, mint valaha is volt. Lyukat kezdtek ásni, azzal a szándékkal, hogy egy új esővíz kutat készítenek; ugyanis a helység vízhiányban szenvedett. Az apa csákánnyal felbontotta és fia, akinél egy könnyű ásó volt, elhordta a földet, mely olyan száraz és poros volt, mint a liszt.

Estefelé, mikor már-már abbahagyták a munkát, Simon csákánya repedt és különös hangot hallatott; mintha egy égett agyagvázába ütközött volna. Simon lehajolt, hogy keresztül-kasul turkálja kezével a felásott földet. Egy vastag és hasas amforát emelt ki a földből. Súlyosabb volt, mintha tömör bronzból volna. Ásójával összezúzta a korsó szűk nyakát és szemük előtt rengeteg arany csillogott vidáman. A nagy halom arany, miután oly hosszú ideig volt eltemetve, ragyogott a boldogságtól, hogy ismét megtalálta testvérét, a napot. Simon soha nem látott még ilyen régi pénzeket; közöttük vas-kos aranygyűrűk, tömör nyakláncok, finom aranykarikák, pecsétnyomók, csatok heverésztek. Talán valami gazdag ember rejtette el itt félelmében a kincset, Joachim király idejében, amikor az asszírok Jeruzsálemet ostromolták.

Simon reszkető kézzel szedte össze az ékszereket és a pénzt egy rossz takaróba, melyet magával hordott a pihenés óráira, elásta az amforát és sürgősen tanáccsal látta el fiát, hogy senkinek se szóljon a talált kincsről és sietve Jeruzsálem felé vette útját. Feleségét behívta a hálószobába és megmutatta földjük legújabb és szinte hihetetlen hozadékát.

Mikál, aki haragosabb, de egyben gondolkozásra hajlamosabb volt férjénél, töprengeni kezdett, hogy ez a hallatlan szerencse, — sőt a csoda még inkább, mint a szerencse, — nem lehet természetes és véletlen és egy nem emberi, hanem emberfölötti hatalomnak az akaratát nyilatkoztatja ki. Egyébként ő sem tudott számot adni a dolgok mikéntjéről és hogyanjáról. Csak azt vette észre, hogy ezekhez az egyedülálló tettekhez Simon jelenléte és befolyása szükséges. Mikálnak, személyesen, semmi része nem volt benne. Simon anélkül, hogy kinyitotta volna a száját, lecsillapította haragját; Simon gyógyította meg fiúkat, Simonhoz jött Eliézer és Simonnak ötlött az eszébe, hogy azon a bizonyos helyen kutat ásson, ott, ahol a kincs el volt rejtve. Egy Isten védte és segítette Simont; és mindez azért van, — gondolta az asszony, — mert Simon néhány Istennek tetsző tettet valósított meg. De vajjon mit? Mikál dolgos és kedves embernek tartotta férjét, de nem volt valami jó véleménnyel sem okosságáról, sem hitéről.

Simon jó zsidó volt, de nem gyakorolta nagyobb mértékben az irgalmasságot, mint a törvény általános megtartói. Csak magának élt és nem is vágyott, nem is volt alkalma, hogy a testvéri jótékonyság cselekedeteit gyakorolja.

Mindennek ellenére, Mikál többször faggatta az urát, arra törekedve, hogy kiszedje belőle azt a titkot, melyre Simon vagy nem emlékezett, vagy amit nem akart megmondani. Mindamellett, — minden fáradozása ellenére, mellyel arra adta magát, hogy megvilágosítsa a titkot, — csak egy dolgot sikerült megtudnia: tudniillik, hogy Simon péntek reggel egy halálraítélt keresztjét vitte a vállán. De minthogy nem jószántából tette, — minden áron ki akarta vonni magát az alól a nem kívánatos munka alól, — hanem csak a római katonák parancsára, ezzel nem érdemelhette ki férje a csodálatos kegyek sorozatát. Mikál okos asszony volt, nem fürkészte tovább a titkot.

Ha Isten pártfogol és szeret minket, gondolta magában, Isten tudja, hogy mit cselekszik és indítékait senki sem találhatja ki. Ami minket illet, nekünk csak egy kötelességünk van: dicséernünk Istent és hálát adnunk az Atyának.

Simon otthon rejtette el a kincsét, és nehogy figyelmessé tegye az embereket, továbbra is úgy élt, mint azelőtt. Egy nap, amikor egyedül dolgozott földjén — húsvét után két hónappal lehetett, — két mozdulatlan árnyat vett észre maga mellett. Felemelte fejét: egy asszony és egy férfi állott előtte.

Az asszony nem volt már fiatal, de látni lehetett, hogy valaha szép volt, áttetsző szépségű, tiszta és megtisztító; ilyen szépséget inkább csak látomásainkban láthatunk, mint a földi lányok arcán. Mintha átszellemült volna a fájdalomtól, mely egyeseknél az élet értelme, és amely kedvesebben és biztosabban világítja meg lényét, mint a boldogság. Tökéletes vonásait elhomályosította ugyan, de nem csúfította el ez a nemes szomorúság, nagy fekete szemét fátyolossá tette, de nem oltotta ki tüzét ez a csendes reménytelenség.

A férfi igen fiatal volt, de arcának anygali mélabúja komollyá tette, szinte szertartásossá.

Simon meglepetve nézte őket, a barázdában állva, és anyyira megzavarodott, hogy nem merte megkérdezni, mit akar tőle ez a két idegen. A fiatalember megszólalt:

— Te vagy az, akit cirenei Simonnak hívnak?

— Én vagyok.

— Hát te vagy az az ember, akit húsvét vigiliáján felszólitottak, hogy a názáreti Jézus keresztjét vigyed?

Simon egy pillanatilag gondolkozott mielőtt válaszolt volna, majd gyanakvó félénkségében a következőket mondotta:

— Nem tudom, hogy milyen keresztől beszélsz, én nem vittem semmiféle keresztet. Azon a napon a földemen dolgoztam és nem láttam senkit.

— De, amikor Jeruzsálemben visszatértél, nem találkoztál egy kis csoporttal, mely a Golgotára ment fel?

— Már mondtam néked, hogy nem találkoztam senkivel. Különben is nem emlékszem semmire.

— Én nem is hallottál még a Messiásról, a Jézusról, aki meghalt a kereszten?

— A földemen töltöm napjaimat és csak a saját bajaimmal törődöm. Nem érdekel, hogy mi történik a világban és mit mondanak az emberek. Én még sohasem hallottam arról a Jézusról, akiről az imént szóltál.

Akkor az Asszony vette át a beszéd fonalát:

— Simon, Simon emlékezz csak vissza, ne hazudjál, ne félj. Ez a Jézus az én fiam volt, és azért jött, hogy megmentessen téged is. Ha te segítettél neki azon a szörnyű napon a kereszti cipelésében, ő nem fog sohasem elfeledni és hálájának bizonyosságát adja majd, ha ugyan már nem tette. Két barátunk, aki az elítéltek mögött haladt, felismert téged és megmondta nevedet. Miért akarod eltitkolni az igazságot? Nem azért jöttünk, hogy bajt okozzunk neked. Azért vagyok itt, hogy köszönetet mondjak néked és hogy megcsókoljam segítő kezedet. Miért félsz hát oly nagyon?

Simon lesütött szemmel hallgatott, mert a fájdalmas Anya átható pillantását nem tudta elviselni. Ha a szemébe nézett volna, nem tudott volna ellentmondani. De ő elkerülte tekintetét. Paraszti bizalmatlanságában szégyelte volna bevallani, hogy hazudott.

— Nem, nem én voltam. Összetévesztettek valakivel. Én nem vittem a keresztet és nem tudok semmit a ti Jézustokról.

— Pirulok és reszketek érted Simon, — vette á a szót a fiatal János. — Nem tudod, hogy mit beszélsz, nem tudod, hogy mit utasítasz vissza. Te vitted egyikét annak a tehernek, mely Isten Fiának a vállát nyomta és te szégyeled azt. Gondolkozz csak Simon, igyekezz visszaemlékezni. Ne tagadd le életed legszebb óráját.

Simon ismét ázni kezdett, lehorgasztott fejjel és nem válaszolt. A két fájdalmas árnyék néhány pillanatig még a félnk és hallgatag ember mellett időzött, majd csendben eltűnt.

A cirenei most visszagondolt a csodákra, melyek a keresztfeszítés napjától történtek és melyek megmentették őt. Már majdnem megbánta hazug válaszát, hogy kezdetben a felelősségtől való gyáva félelmét engedte eluralkodni magán. De most már nem lehetett visszakozni és jóvátenni hibáit.

Oththon nem említette meg feleségének ezt a beszélgetést, mert attól félt, hogy szemrehányást tesz neki ezért a gyáva alakoskodásáért. Néhány nap múlva egy ismeretlen ember megállította az uccán és ugyanazokat a kérdéseket tette föl, mint János. Simon ezúttal is tagadott és mindig tagadott, valahányszor Jézus tanítványai vagy ellenségei arról a napról vagy a keresztről kérdezősködtek.

Végül is Simon, vagy mert hajtotta a vágy, hogy talált kincsét békében élvezhesse, vagy mert únta, hogy mindig ha-

zugságokat kell elismételnie, ha a kíváncsiskodókat távol akarja magától tartani, elhatározta, hogy elköltözik Jeruzsálemből. Titokban rudakba olvasztotta aranyát, eladta földjét és házát, majd feleségével és két gyermekével a császárság fővárosába utazott.

III.

Rómában Simon új életet kezdett; a földművesből bankár lett. Simon óvatosan gazdálkodott és így néhány év alatt megsokszorozta talált kincsét. Hogy gazdag lett, emelt fővel járt és megkérgesedett a szíve. Inkább otthon érezte magát a *Di-aspóra* zsidóinak zajos társaságában, mint a Templom városában. A zsinagógában az egyik tiszteletre legméltóbb helyen ült.

Egyébként családjának világnézete is megváltozott. Egy bizonyos tarsusi Pál tüzes beszéde annyira felizgatta Mikált, hogy tüstént megkeresztelkedett. Sándor és Rufus, a két nemeslelkű ifjú követte anyja példáját és így Simon háza egyike lett azoknak a helyiségeknek, hol a keresztények a leggyakrabban összegyűltek.

A cirenei, mivel gyanakvó természetű volt, meg aztán kissé maradi is, nem akart belépni az új szektába és több ízben visszautasította a keresztséget. Mikál, aki egészen gyöngéd asszony lett, fájlalta ugyan, de azért tűrte férje makacságát. Egyébként Simon nem idegenkedett az új vallástól és részben szükségből, részben hajlamból gyakrabban társalkodott a keresztényekkel, mint a Templomhoz hű maradók zsidókkal.

Akkoriban ismét fölvetődött a szenvedés története. Azok a keresztény testvérek, akik hébe-korba Jeruzsálemből jöttek, Rómában is terjesztették azt a hírt, hogy a cirenei bizonyos mértékben részese volt Jézus szenvedéseinek. Némelyek az újonnan beavatottak közül, égtek a vágytól, hogy ismeretlen körülményeket tudjanak meg egy szemtanútól és ezért zaklatni kezdték Simont. Kérték, hogy meséljen el mindent: mit cselekedett Jézus? Milyen szavak hagyták el ajkát, amikor verejtékezve vánszorgott a vérével áztatott Fájdalmas úton?

Simon kezdetben el akart rejtőzni, de végül is nem volt annyi ereje, hogy tagadjon. Észrevette, hogy a keresztények mindennap növekszenek számban és jelentőségben; hogy a farizeus tudósok, mint Pál, nem szégyeltek az új Isten apostolai lenni; meg aztán arra is gondolt, hogy azok, akiket a legjobban szeret: felesége és fiai, szintén hívei a zsenge Egyháznak.

Beszélni kezdett tehát, mesélt és mintahogy történni szokott, ha észrevesszük, hogy mohón lesik minden szavunkat, hozzá költött és képzeletére bízta magát. A hívők közül sokan egyenesen azért keresték fel a cireneit, hogy tőle magától

hallják annak a bizonyos napnak a történetét. És ő, aki azelőtt oly csökönys volt, lassanként kedvét lelta a mesélésben. A hiúság úrrá lett hajdani félelmén és ha évekkal azelőtt azért füllentett, nehogy rossz hírbe keveredjék, most azért hazudott, mert inyére volt a hengegés.

Azt is megerősítette, hogy önként ajánlkozott a katonának, önként cipelte Krisztus keresztjét. Nem parancsra tette; a szájalom érzése indította arra, hogy segítsen egy halálraítélt emberen, aki a gyengeségtől összeroskadt. Hozzáfűzte, hogy Krisztus végtelen hálával nézett a szemébe és miután megérkeztek a Golgotára, így szólt:

— Menj Simon. Én megbocsátom minden bűnödöt.

És elmondta, hogyan tartotta meg Jézus kegyes ígését, a csodákat, melyek attól kezdve elűzték házatól a halál és a szegénység árnyait. Leírta Dávid fiának arvonásait az utolsó ráncig, meg a sirató asszonyokat is, akik a keresztrefeszítés helyéig követték.

A cirenei anélkül, hogy megkeresztelkedett volna, a római Egyház egyik legjelentősebbje lett; egy tanú — mondták, — aki végül mégis csak elfogadja az igaz hitet és Krisztus szenvedéseit.

Több boldog és csendes évet töltött el így Simon, egészen az első kegyetlenebb keresztényüldözésig. Cirenei Simon és övéi az elsők között voltak, akiket tömlöcbe vetettek.

A szerencsétlen hiába kiabálta torkaszakadtából, hiába esküdözött, hogy ő nem keresztény, senkisé hitte el. Felesége, fiai, barátai keresztények voltak; háza a keresztények találkozóhelye volt; ő maga széltében-hosszában mesélte, hogy vitte Krisztus keresztjét. Minden körülmény ellene szólott és semmiképpen nem akarták életben hagyni.

Egy este — már megunták vad üvöltözéseit, — a szerencsétlen cirenei Simont, mint keresztényt, felakasztották egy szurokkal bekent keresztre. Úgy égették el, mint egy fáklyát, hogy megvilágítsa Néro kertjeit...

Végh György fordítása.

HORVÁTH BÉLA :

MOHÁCS KÖRÜL . . .

Mohács körül a föld kövér,
Megöntözé a honfi-vér,
A csontokat a televény
Altatja szépen, feketén.

Itt nyugszik a birodalom
A szekszárdi domboldalon,
Itt elterült az én hazám
A püspökök csont-halmazán.

Vigadjatok, telepések,
Hazám ide temetkezett,
Itt megteelik a mély verem,
A sír kihajt, a vér terem.

Kövéredik a teli rét,
Illatoznak a venyigék,
Porladoznak a koponyák.
Minden időn és koron át.

Itt minden tér egy temető,
A zöld mező, a hegytető,
A szőlődomb pirosodik
S piros vértől piros a sík.

Kicsattannak a pipacsok,
Mert a Csele is kicsapott,
Vértől dagad az a dagály
És benne ring a bús király.

Hát európai nemzetek,
Az én hazámra nézzetek,
Itt hull a nép egy ezrede,
A föld azért oly fekete.

Kidől a vér s a föld kövér,
Minden terünk egy csatatér,
Minden helyünk egy temető,
A zöld mező, a hegytető.

S én, úzótt, árva nemzedék,
A magyar földre hajlanék,
A csontokat szólítanám,
Hol vagy hazám, dajkám, anyám?

Igy járok, reménytelenül,
Míg csontom is megfeketül,
Míg elfogad a televény
És altat szépen, feketén.

POGÁNY Ö. GÁBOR:

SAINT-MALO

Az idősebb nemzedék irodalmi izlésének lelkes nevelője, Riedl Frigyes, tájhasonlatokat használt az egyes költők jellemzésére. Az eljárást fordítva is lehet alkalmazni s egy vidéket egy íróval magyarázni, költők egyéniségével jellemezni. A földrajz magával vonja az irodalomtörténetet, a helynévhez művésznév kapcsolódik s sokszor e művésznévvel egyszerűbb érzékeltetni a hely jellegét, mint bonyolult geográfiai felvételekkel. Így érzi az utas a keserű és közvetlen Périgord-ban Montaigne-t, Hampstead kertjei Wordsworth-re emlékeztetnek, Iena a Wallenstein Schiller-jére, a fájdalomosan tikkadt Recanati Leopardi-ra. A londoni Whitechapel-ben Dickens figurái mozognak, Párizs negyedei közül pedig majd mindegyikre esik egy-egy szimbolista költő. Élettani törvények alapján Taine ebből elméletet faragott, később a németek tájszemlélet címen szellemi dömpingáruvá dolgozták föl. Valószínű azonban, hogy mindennek kevés köze van a tudományhoz, nem törvényszerűség, legfeljebb intuíciónak lehetne nevezni; esetleg új műfaj után kutathatunk, amelyet „pihenő” napnyugati írók gyártottak, amikor két könyv között, az idegek megnyugtására hazájukról szerelmes utirajzot vagy intellektuális földrajzot írtak.

Néha nem is kell leülni az íróasztalhoz, kézikönyvek és nagyképűen nyugós monográfiák közé, hogy izelítőt kapjunk Taine-ből. A hevenyészve összedobált utitáska hátsó gondolat nélkül is bevezet az intellektuális földrajz kellős közepébe. A középeurópai bujdosó kilép a saint-malo-i pályaudvar épületéből és biztosan tudja a csípős, sós és mégis friss'tő szélben, hogy régen olvasott könyvek jogán valami köze van ehhez a bretagne-i városhoz. A Gare de l'Ouest-en még másképp indult, egy dunamelléki balhiedelem vitte oda. Párizsjáró magyarok nem tudják elképzelni a hazatérést a Bretagne meglátogatása nélkül és legtöbbször mellőzve a katedrálisvárosokat, az okosan szentimentális Loire-völgyet — ebbe a szürke és rebelis ország részbe utaznak. Valószínűleg az Óceán vonza a vándorlókat. A középeurópai szárazföldiek, ha esetleg a gicces Adriát látták is, legfeljebb Balaton-szerű képzetekkel ábrándoznak a tengerről, s a Bretagne-ban valóságos 5–6 méteres árapály különbséget akarnak látni. De lehet, hogy a véget nem érő autonomista huzavonák tették kedvelté a Habsburg- emlékü magyaroknak ezt a vidéket. Kiállhatatlan esőt találnak itt, hálót foltozó halászokat, lélekzést nehezítő keserű párát és mégis ajánlják. Rossz emlékekkel térnek haza és mégis visszavágynak. Márai filozoptere kétkötetes szerelmi kudarcot

vallott itt, egy másik ifjú tüdővízenyőit vitte Saint-Malo-ba, annak ellenére, hogy arra ártalmasabb helyet egész Franciaországban nem találhatott volna, és az új magyar irodalomban mégis jelentkeznek a nosztalgikus, kicsit szégyenlős utalások Bretagne felé. A Molón két ellentétes embertípus sétál a párás hályogon át igyekvő nap bágyadt fényében. Az egyik didergőn összehúzza kabátját, rendetlen a haja és valahol messze keleten, a Dunatájón, furcsanyelvű folyóiratokban stilisztikai ujjgyakorlatokat végez; a másik nyitott apacs gallérban, vastag kötésű pulloverben meg van elégedve, s mindezt természetesen tartja. Valószínűleg angol munkanélküli, de lehet, hogy gyarmatárkereskedelmi vállalata van Glasgow-ban.

A magyarok mazochista babonája visz a saint-malo-i pályaudvarig. A vasúton még hirtelen össze kell szedni a régebbi olvasműveket emékeiket, valamit a történelemből, a XIV. századi vastag falakról, a középkori kalózvárról, amely gazdag kereskedőket sarcolt, a királlyal dacolt, de amely az adott pillanatban anakronisztikus breton Rózsa Sándorként odaállt a hazai sereg mellé, hogy segítsen az angolokat kituszkolni. A filozófia régebbi állomásai és az irodalomtörténet is hoznak egy-egy nevet az emlékezésnek, érdes, kicsit kényelmetlen gondolkodókat, akik úgy élnek a tudat alján, mintha illetlenséget követtek volna el. Az utas emlékszik még arra valahonnan, hogy a város főnevezetessége egy vasrácsos, tömpe keresztel ellátott sír, kint valamelyik tengerbe nyúló sziklán, és hogy a romantika elkésett rajongói még ma is ezen a helyen idézik a múlt század hangoskodóit. François-René de Chateaubriand nyugszik ott, élt nyolcvan évet, mindig elégedetlen volt és új irodalmi irányt alapított. De ez csak utólag derült ki róla. Az étkezéskor még mindig azon kell rágódní, hogy miért volt ennek a hányatott életű ós-királyrikkancsnak állandóan ellenkező véleménye.

Arcátlan szél fogad, örökké csak kellemetlen meglepetést tartogató időjárás, esetleg néhány forró nap, de az is bizonytalanul, kicsit fenyegetően, mintha valami kínos kudarc lidérce kísértene. Szinte személyes sértésnek érzi az ember a várost, csontig fájó nedvességével, a makacsul bögő hullámveréssel, giccses halászéletével, a gondozatlan öreg falakkal. Mondják, sehol Franciaországban nem olyan csúnyák az emberek, mint itt. A só megaszalta őket, sunyin gyanakvóak, az idegenrel — elsősorban a másvidéki franciával — szemben rosszindulatúak. Sötét pillantásukat regionális sovinizmusnak lehetne nevezni. Mit érezhet, akinek a szülőföldje? Talán felel a parti sír.

1646-ban Pascal apja Dinanban, a saint-malo-i öböl elején, a Rance folyó torkolatánál vadászott, eltörte a lábát és unalmas, mozdulatlan délutánokon huszonhárom éves fiával janzenista könyveket olvastatott föl magának. Az irodalomtörténészek innen számítják Pascal lelki fejlődését. A személyte-

len elveket író moralisták világában mint szolid fenegyerek vitatkozni kezd, perbe száll a Sorbonne-nal és szinte szó szerint pápább akar lenni a pápánál. Dühös gúnnyal hiszi, hogy igaza van és szeret ellentmondani. Művei nagyrészen cáfolatok, még Jansen mester is ritka vendég. Ezen a tájon hagyomány volt az akadémikuskodás egyházi dolgokban, Bretagne hosszú időközön át harcban állott a tours-i érsekséggel, nem dogmatikus kérdésekben, csupán autonomista makaesszágból. Eretnekek sohase lettek, csak rebellisek. Pascal is úgy érezte, hogy szellemi despoták ellen támad, amikor megírta „vidéki leveleit”, de ugyanakkor szilárd keresztény meggyőződés vezette. Élete végén a keresztény hit apológiáját készült összeállítani régebbi „gondolatai”-ból, de elképzelése csak százötven év múlva valósult meg egy dacos breton megfogalmazásában. Sok tájékozatlan elszántság kellett ahhoz, hogy Pascal egy ilyen műhöz fogjon, időszerűtlen, talán későn jött gondolat akkor, amikor az embereket tragédia-problémák foglalkoztatják s utálatos pásztorregényeket olvasnak. Még Bossuet is, a lángoló hitszónok, az Hotel de Rambouillet rizsposros légköréből indul pályájára és alig harminc évvel a pascal-i elgondolás után a szkeptikus Pierre Bayle tiszteletlenül mindent relatívnak nevez. Pascal úgy látszik ujjat akart húzni a korszellemmel.

Másfél század múlva Chateaubriand megtette. Akkor több bátorság kellett hozzá és több eredetiség. Ezidőtájt Londonban élt emigrációban, a forradalomban lefejezett királyt sajnálta és csúnyán nyomorgott. Csupa korszerűtlen dolog akkor, amikor lelkesedni illett. Egy napon anyjának és nővérének halálhírét kapta Saint-Malo-ból, amiről később úgy számol be: „sír-tam és hittem”. Így kezdődik a Génie du Christianisme, a keresztény vallás lázas dicsérete. Egy könyv, amely az élet minden cselekvő pontjában a katolikumot találja meg és az emberiség fejlődését a kereszténység történetéhez igazítja. Lángoló lelkesedéssel írja le a vallás minden meghatározó erejét és életalakító áhítatát. Furcsa jelenség lehetett ez a kortársnak, tiszteletlen akadémikuskodás, arcátlan kihívás az egész korrall szemben. Az emberek ekkortájt Voltaire-t tartották a legnagyobb elmének, szarkasztikus mosolyával gúnyolódtak az érzők és rajongók fölött, általában csak gondolkodni volt szabad és a könyvtárszobákat Diderot portréjának gipszmásolatával illett díszíteni. Az enciklopédisták determinizmust prédikáltak és mindent kézzel szerettek volna kitapintani, D’Alembert leírja a középkor mellé, hogy „sötét” és a forradalom boszorkánykonyhájában képletek szerint kiszámított társadalmi rendszerbe illesztik az embert. Mikor Chateaubriand a skolasztikáért lelkesedik és valamiféle „középkori exotizmussal” öntudatlanul is megalapítja a történelmi couleur locale-t, akkor stréber klasszicista építészek korszerűvé akarják átalakítani a gótikus katedrálisokat. A kor végletekig fölvilágosult, a misztikát még Robespierre részéről is guillotine-nal fogadták és

ráfogták az antik világra, hogy az észszerű volt. Bágyadt neogörög szobrokat csináltak és fagyos-higgadtan fogalmaztak. Hogyan került bele ebbe a világba Chateaubriand, az örökké izgatott, felemás prózai költő? Agyából kavargó mondatok hirtelenkedtek elő, mindig túlsok mondanivalója volt és mindezt egyszerre szerette volna előadni. Nagy lélekzettel írt, nagy hangon és sűrűn lelkesedett. A kimért irodalmi előzmények után, olvasása közben az volt a benyomás, hogy sok van belőle és képzelete bosszantóan elharapózik. Amikor a pontos gondolat és doktrinér forma uralkodott az irodalomban, ő érezni merészelt, hitt, rajongott és sebesen dadogott. Babits ezt „az érzés és szín katolicizmusának” nevezte, a franciául olvasók pedig ma azt állítják, hogy ő volt az első neo-katolikus író. A kor viszont mindezt kicsit illetlennek érezte és irodalmi ügyészekért kiáltozott. Ilyen lázadásba csak egy breton csöppenhetett bele.

A dacosan korszerűtlen tájon már a középkor óta a cáfoló nyilatkozatok járnak. A szerelmes Abélard a XII. században megpróbálta feszegetni a skolasztika merevségeit. A sens-i zsinat ugyan ráijesztett, ő mégis kifejezte szapora könyveiben, hogy vannak dogmák, amelyekhez józan ésszel hozzá lehet nyulni. Amennyire ellenőrizni lehet, breton volt és teológiai tiszteletlenségén kívül magánéletével is illetlenkedett: Rousseau-ig hat századon keresztül az irodalom sokat pletykázott róla. (Sok kínos meglepetés esett itt a vitézek körül is. Például egy Bertrand Guesclin nevű úr paraszti származása ellenére is szétverte V. Károly ellenségének, a navarrai királynak a seregét és így el kellett őt küldeni Spanyolországba elesni, nehogy családja foltja ellenére dícsérni kelljen. A vidék katonáival mindig baj volt, a legvakmerőbb nevekről máig sem tudták kideríteni, levéltárak és történeti intuíció ellenére sem, hogy ki volt közülük útonálló és ki hős.) — Bretagne-ban a gondolkodók később se nyugodtak bele Abélard kudarcába, míg végre Pélage-nak, a szintén bretonnak, sikerült sztoikus elemeket becsempészni a kereszténység filozófiai irodalmába. A többit már másutt is el tudták végezni s sok fecsegés keveredett a teóriák közé. Lassan kiszorították a fegyvelmező, iránytadó korlátozásokat a gondolkodásból és merészen elkalandoztak a következetesség területeiről. A kor most már összevissza filozofált és a Bretagne megint fölemelte a szavát, hogy ismét ellentmondjon. A saját rugalmasító elvei ellen küzdött és Descartes a szabados filozófiát matematikailag merev logikával fegyvelmezte. Touraine-ban született, de családja révén és csípős természete szerint breton volt. Lanson a maga környezettanulmányi alaposágával tudatosan terjeszti ezt róla és furcsa metafizikai zsványbecsületet fedez föl benne a logika tagadásba fúló játékai iránt. Nem valószínű, hogy a kalózkokra céloz. Inkább Kantot jövendöli.

Az idő új hangulatot teremtett. A XVIII. század szerette

a hitetleneket és nagy királyi javadalmakat juttatott nekik. Nagy Frigyesnek két udvari atheistája is volt, Maupertuis és Lamétrie, akiket másképpen a „saint-malo-i istentagadók”-nak neveztek. Nem lettek volna bretonok, ha csak egyszerűen követtek volna a korhangulatot. Túlcitálták, hogy ellentmondhassanak. Voltaire-t támadták, mert nem viszi végig az elveit, csak egyházellenes s nem vallásellenes: drámai műveiben keresztény gátlásai vannak. Vérmérsékletük muszáj-atheistákká tette őket, győztek Voltaire fölött Potsdamban, ma már tudjuk, hogy szellemtelenek voltak s a származásuk se mentség. Kiábrándító csupán az, hogy a porosz királyi széplélek mellettük döntött. A következő saint-malo-i generáció már Chateaubriand-t hozta, aki más volt, mint látszat-ellentmondás.

A középeurópai utas, ha sürgős elmélkedni valói közben szünetet tart, szemlélődő kíváncsisággal körülnéz a sósízű városban, áruló jelek után kutat és indiszkrét érdeklődéssel fejlődéstörténeti pletykákra vadászik. A másik típus, a sportpulloveres úr a Csatorna túloldaláról, legfeljebb a vitorlás versenyek idején élénkül föl, különben szigorúan betartja a nyaraló idegenek számára előírt szabályokat és semmittesz. Csak a dunai tér vándorai kíváncsiak, napnyugati városokban úgy viselkednek, mint a vidéki rokon, ha szótlanul is, de mégis észrevehetően, mindent megfigyelnek, szeretnék magukat beavatni a helyi kulisszatitkokba és szaporán tájékozódni. Őszinte íróik már bevallották, hogy ez náluk rögeszme. Így akarják bebizonyítani, hogy beletartoznak abba a fogalomba, amelyet Európának hívnak. Rájuk is tartozik, hogy mi történt a saint-malo-i falak körül a századok folyamán. A kutató út közben föltűnik, hogy a városfalak sokkal nagyobb területet öveznek, mint amekkora a középkori városrészes. A történelem úgy tudja, hogy túlméretezték a várövet, fontos katonai erőnek tervezték, amely a vidék stratégiai középpontja lett volna, de amely csak kalóztanyává lett. A terv nem sikerült, kevesen vállalkoztak a rablóéletre s nem lehetett betölteni a kiszemelt teret; csak hosszú századok múlva. Középkori templomuk egy tervezett székesegyháznak csupán a kórusa s a kolostort már hosszú idők óta börtönné használgák. A kíváncsi utas tovább sétálva a történelmen, félbemaradt mozdulatokat talál, breton ellentmondást, de csak félúton, néha még csak nem is tagadást, csak bevégezetlenséget. A nagy forradalom idején az emigráció csapatai Jersey szigetéről Saint-Malo-n keresztül akarták megtámadni az otthoniakat. A város átengedte kikötőjét s az utolsó pillanatban mégis bezárta kapuit. Chateaubriand fájdalmasan gondolt vissza erre a következetlenségre, viszont hogy szülővárosánál ő sem következetesebb, azt bebizonyította tíz év múlva, amikor a Génie du Christianisme második kiadását Napoleonnak, a forradalom teremtményének ajánlotta. Romantikus képzeletét megkapta az első konzul szédületes pá-

lyája és évekig lelkesedett érte. Csak lassan jött rá, hogy neki nem kenyere az igenlés és szerencséjére még kellő időben összeveszett evvel a relatív hérosszal. Támad, kapkod, cáfol, de semmit se fejez be. Önmagát se. Duff Cooper híres Talleyrand-könyvében, politikailag zárkózott angol eszével megve-tőleg nyilatkozik róla, nem tudja neki megbocsátani író voltát és későbbi diplomáciai működését is zagyvának tartja. Való igaz, hogy nehéz megkülönböztetni benne az embert és a szí-nészt, mint író heves és színes szónok volt, és elsősorban hatni akart s még önmagával se tárgyalta végig az elveit. Katoliciz-musa is csak fölvert magatartás volt, visszahatás a kor szel-lemével szemben, romantikus lángolás, hatásosan ingerült el-lentmondás, de ahhoz nagyon is saint-malo-i volt, semhogy el-mélyítette volna fölbuzdulását. Beleunt. A restauráció új sze-repet adott neki, külügyi teendőket látott el; mint száz év múlva, irodalmi irányának, az érzelmi és esztétikai katoliciz-musnak beteljesítője Paul Claudel, úgy ő is nagykövet volt, diplomata életet élt s az új élet lassan megfegyelmelte az azelőtti csapongót. Ekkor már nem volt író, de talán saint-malo-i sem. A júliusi forradalom után is hű marad, nem író-önmagához, hanem másik énjéhez, a volt külügyminiszterhez, és megvetése jeléül nyugalomba vonul. Csak élete végén tör elő belőle még egyszer Saint Malo és kemény szavakkal bár, de leplezetlen nosztalgiával, megírja Napoleon történetét. Ti-tokban rajong egy kicsit és szerényen rehabilitál. Moreau, a másik nagy Napoleon-ellenfél ezt soha nem tette meg, igaz, hogy ő csak breton volt s nem saint-malo-i.

1848-ban halt meg s szülővárosában temettette el magát egy viharverte, ázalagos sziklán. Nem sokkal később, de sok-kal szerényebben távozott a földről egyik földije, a katolikus szocializmus megfogalmazója, Lamennais. Könnyen fáradó em-ber volt s hamar elkedvetlenítették, nem harcolta végig har-cát a keresztény demokráciáért. A szülőföld terhe úgy látszik rajta is nyomott. A dunai vándor, miközben a két sír között jár, megint elmélkedni valót talál, nem szemlélődik, hanem a képzeletbe hág. Közönyösen megy el a korhadó dokkok mel-lett, pedig azok is a saint-malo-i végzet bizonyítékai: félbe-maradt terv, amely a várost nagy kikötővé akarta fejleszteni, de az illetékesek hosszú ideig elkényelmeskedték a vasútvona-lat s a forgalmas jövő elsorvadt. Mi lett volna, ha 1848-ban Marx és Engels helyett Lamennais fogalmazza meg azt a bizo-nyos kiáltványt? Az Egyház milyen irányban segítette volna a gondolatot és meddig jutott volna az ember szellemi és anyagi léte? Kínzó coniunctivusok, az akarat sokkal gyengébb. Saint-Malo is új javakra tört, nagy fürdőváros is akart lenni s azután megunta a kötelező udvariasságot és átengedte a tervet a szomszéd Paramé községnek. Fürdésre előkészített partja üresen áll és öt kilométerre onnan nyüzsögnek a für-dözők. Megint abbamaradt valami. Mit lehet várni akkor a szülőtteitől?

A dunai bujdosó fázósan rója a partot, közeledik a romantikus sírhoz és gondolatba merül. Ártalmas hely ez, rossz példát mutat. Máshová kell menni — kitartást tanulni. Veszélyes nevelők az elvetéltek! „Több hitet, mint életet” — olvastuk nem régen egy magyar könyv címlapján. A szerző bizonyára járt Saint-Malo-ban, de nem hagyta magát. Pedig Középeurópa szeret félbemaradni.

Pogány Ö. Gábor.

N A G Y M I K L Ó S :

ŐSZI UTAZÁS

A hegyek közt az ős zokog,
A gépkocsi rohan.
Csak nézünk ki az ablakon
Fásultan, szóttalan.

Nincs köztünk senki ismerős,
Fut harminc idegen.
Oh, egymáshoz semmi közünk,
Sem künn, sem idebent.

Tüzet más tervek szítanak
A vágyak parazsán,
És ismeretlen szétmegyünk,
Mint eltűnő talány.

A hegyek közt az ős zokog
És hull az őszi dér,
Csak bús lehelletünk, ami
Titokban összeér.

És ellepi az ablakot,
És eltűnik a táj,
És nem tudom már, mi zokog,
Mi fojt, mi zúg, mi fáj.

G. K. CHESTERTON:

AQUINÓI SZENT TAMÁS

Aquinói Szent Tamás egyéniségével egy rövid tanulmány keretében foglalkozni nehéz feladat, mert nagyon nehéz ennek a sokoldalú szellemnek éppen azt az oldalát kiválasztani, mely leginkább sejtetni engedí méreteit és nagyságát.

Hatalmas szelleme hatalmas testben lakott: emiatt nevezték Szent Ökörnek. Mint ahogy nem lehet egy egész ökröt egy teáscsészében megfőzni, épp úgy lehetetlen ezt a hatalmas szellemet egy rövid tanulmányba bepréselni. Óriás volt, egyike annak a két-három legnagyobb embernek, aki valaha élt, s cseppet sem csodálkoznék, ha kiderülne egy szép napon, hogy — eltekintve attól, hogy szent volt, mindenkit felülmúlt, s nála nagyobb ember nincs.

Ha másokkal hasonlítjuk össze és így akarunk képet nyerni róla, ez attól függően változik, kik azok az emberek, akikkel szembeállítjuk vagy összehasonlítjuk; de mindaddig nem leszünk eredményesek, amíg el nem érkezünk a világtörténelem egynéhány olyan alakjához, akik az ő rangját is megközelítik.

Beállíthatjuk őt korának mindennapi életébe és elmondhatjuk élményeit kortársai között. Itt fényt vet a világ történelmére, nem beszélve arról a fényről, melyet a filozófiára sugároz. Származása előkelő volt, a császári ház rokona, Aquino egyik legkitünőbb főnemesének fia. Jellemző a korra, hogy amikor szándékát közölte: szerzetes lesz, ez helyeslésre talált, — egy körülmény kivételével. Egy főnemes fia rangjának és méltóságának teljes megőrzésével beléphetett Szent Benedek rendjébe, mint ahogy az angol főnemes fiatalabbik fia lelkész ma is lehet. De a világot éppen ebben az időben hatalmas vallási forradalom reszkettette meg és új, ismeretlen arcok bukkantak fel.

Amikor a fiatal Tamás ragaszkodott ahhoz, hogy dominikánus, azaz kolduló-szerzetes legyen, fivérei ellene fordultak, elraboltatták és börtönbe vetették. Olyasmi volt ez, mintha ma egy angol lord fia kijelentené, hogy bárzongorista, vagy kommunista lesz. De mégis sikerült a rendbe belépnie, és ő lett Kölnben Albertus Magnus legkedveltebb tanítványa. Később Párisba került, hol a Sorbonne-on és másutt kiváló védelmezője volt az új kolduló rendeknek. Ezután Averroes-ről és Aristotelesről vitázott, hogy megteremtse a nagy kiegyezést a pogány filozófia és a keresztény hit között. Külső életét maradtalanul alárendelte ezeknek a céloknak. Nagy, testes, kopasz ember volt; türelmes és jóindulatú, de hallatlanul szórakozott. Amikor egyszer Szent Lajos királynál ebédelt, várat-

lanul révült álmodozásba merült, majd hatalmas öklével hirtelen lecsapott az asztalra, mondván: „És ez el fogja intézni a manicheusokat!” A király a tisztalelkűek finom, halvány ironiájával írnokért küldött, hogy az lejegyezze az érvelés gondolatmenetét, nehogy feledésbe merüljön.

Össze lehetne hasonlítani őt más szentekkel és teológusokkal, de inkább, mint misztikust, — mert mint dogmatikus felülmúlhatatlan. Ő ugyanis, mint aféle okos ember, misztikus volt magánéletében és filozófus a közéletben. Voltak misztikus élményei, de nem kérte embertársait, amint ez manapság szokás, hogy okuljanak abból. Ő csak arra kérte őket, okuljanak saját élményeikből. Kétségtelenül bizonyított jelenései voltak: a Szent Szűz megjelent előtte, vigasztalván őt az általa oly nagyon áhított hírrel, hogy sohasem lesz püspök.

Ugyancsak összehasonlíthatnók a tomista-tant más tanokkal, megemlítve azokat a pontokat, ahol Scotus vagy Bonaventura tanítása különbözik attól. Nincs itt hely ilyen megkülönböztetésekre, elég ha megemlítjük, hogy Szent Tamás tana — legalább is más tanokhoz viszonyítva — racionális, míg a többieké misztikus, mondhatnók: romantikus. Mindenesetre sohasem élt nála nagyobb teológus és talán soha sem élt nála nagyobb szent. Ha azt állítjuk, hogy nagyobb volt Albertusnál vagy Scotusnál, sőt ha azt mondjuk, nagyobb volt Domonkosnál vagy Ferencnél, még csak megközelítően sem határoztuk meg nagyságát. Ha fogalmat akarunk alkotni jelentőségéről, szembe kell őt állítanunk a világ két vagy három nagy hitvallásával. Általa a kiteljesedett keresztény szemlélem áll szemben a pogánysággal és a pesszimizmussal. A korokon túl vitázik Platóval vagy Buddhával és az ő érvei a helytállóak. Szelleme oly átfogó és kiegyensúlyozott, hogy legalább egy millió dolgot kellene elmondani, ha azt érzékeltetni akarnók. Talán a leghelyesebb leegyszerűsítése tanításának a következő. Szent Tamás szembehelyezkedik a többi vallásnak a jóról és rosszról alkotott fogalmával, s anélkül, hogy tagadná a rossznak létét, egyszerűen szembeállítja a maga elméletét a kétféle jóról. A tökéletes jó, — mint bármely keleti misztikában — a természetfeletti rend; de a természet rendje is jó, éppolyan megrendíthetetlenül jó, mint ahogy azt akármelyik ember érzi. Ez az, ami „elintézi a manicheusokat.” A hit magasabbrendű mint az ész, de az ész magasabbrendű minden másnál és szuverén jogai vannak saját területén. Ezzel válaszol évszázadokkal előre Luther és a többiek antiracionális kijelentéseire. Egy közismerten ateista költő mondotta egyszer nekem: „A reformáció csak azért volt lehetséges, mert az embereknek nem volt elég eszük ahhoz, hogy megértsék az aquinói szentet.” Az Egyház a halhatatlanság szempontjából fontosabb, mint az állam, de az államnak ettől függetlenül is megvannak a maga jogai. Ez a keresztényi ket-tősség mindig megvolt, megtaláljuk Jézus Krisztus szavaiban Istenről és a császárról; ott látjuk a Jézus Krisztus természete-

tét magyarázó dogmában. De Szent Tamást illeti a dicsőség: úgy megfogni ezt a kettős szálát, hogy az ezer más dolognak lényegét és értelmét is megmagyarázza. Ezzel olyan hittant fogalmazott meg, amely szerint még józan emberek is lehetnek szentek.

Ma nincsen senki, aki „elintézhetné a manicheusokat”; egész kultúránk fertőzve van a természet fogalmának halvány és zavaros értelmezésével; a mai bölcsek szerint, minden ami fölöttünk vagy alattunk van, rossz, s fenn a magasban valami tudálékos lény lakik. Szent Tamás dicsőítette Istent, anélkül, hogy gyalázta volna az embert; dicsőítette az embert, anélkül, hogy lealacsonyította volna a természetet. Ezért alkotta meg a józan ész világát, a *terra viventium*-ot, az élők országát. Filozofiája és teológiája a józan ész filozofiája és teológiája. Nem kínozza az agyvelőt kétségbeesett kísérletekkel, nem igyekszik megmagyarázni a világ titkait úgy, hogy félremagyarázza azokat. Szellemének első léptei bármely épeszű ember gondolkodásának első lépései is lehetnének, éppúgy, mint hitvallása egy becsületes parasztemberé is lehetne. Mert ő, aki oly rengeteget egységesített és egyesített, egyesítette magában a szellem magasrendűségét és a lélek egyszerűségét. A pap, aki eljött hozzá, hogy utolsó lelki vigaszt nyújtson ennek a szellemi titánnak, akinek esze felszaggatta és felszínre hozta a lét gyökereit, akinek szelleme áthatolt minden csillagon, és gondolat világában a legkisebb szálmászalat is felboncolta, — a pap mesélte később, hogy a haldokló szent gyónását hallgatva, hirtelen úgy érezte, mintha egy ötéves kis gyermek utolsó gyónását hallgatná.

Szentmihályi János fordítása.

TOLDALAGHY PÁL:

VERSEK

NAPLEMENTE A SZAMOSNÁL

E naplemente lesz a tünde nyárnak
utolsó és makacs emléke, mit
elmondanak, vagy szekrényekbe zárnak,
de él tovább és mindenkép vakít.

Mert édesebbek és ki tudja, hánszor,
a füttyök és fővényen a nyomok.
A vízbe nézel. Eltűnődni látszol.
Mi visszanez: A szád, a homlokod

és két szemed. De lám, a többi zsibbad:
a csont lazul és olvad szét a porc.
Enyves tüzük felét te már kiittad.
Vagy mégse? Mindegy! Úgyis meglakolsz.

A vágy hiába fűti még a testet
s a szerelem kettőnkön át kering,
ha mint a rózsát, száradról lenyesnek
és elhervadnak egy-leveleink.

Nem tudja senki, Rózsa, hogy te voltál,
ki erre járt és szerteszét lesett,
hogy naplementét néztünk a Szamosnál
és láttunk álmos, tükörképeket.

HÁRFÁK S CITERÁK...

Ha ébredek s az ablakon fehéren
az áprilisi verőfény ragyog,
féléberem még tovább heverésem
és jönnek aztán, jönnek angyalok.

Ki füstölőt hoz és ki bűgva penget
citerát, hozzá hárfát lassudan.
A többiek meg csendesen lebegnek.
Nagy, színes szárnyuk úszik és suhan.

A testek is mind, mind megrészegednek,
az aluszékony testek és a szív.
Az örök és a régi szerelemnek
örök visszhangja újra visszahív.

Itt, erre ömlik, harsonáz és árad
és mint a fény, az idegekbe vág.
S ki tudhatná, hogy hangjai ma hányak:
oly csendesek e hárfák s citerák.

A szeretet, ha befelé nő, kifelé csak tüskéket mutat. Hildát újra és újra megsebeztek az anya szeretetének tüskéi. Van, aki szeretni is csak úgy tud, hogy másnak fájjon. A lány napjai egyre szomorúbbak lettek, de még sírnia sem volt szabad; egy szobában aludt az anyával és az anya a könnyeket is számontartotta; aki nem tud sírni, azt ingerlik a könnyek. A könny is szabadság, a könnyekben elpárolog a fájdalom. A rabok pedig gyűlölik a szabadokat, a fájdalom néma rabjai a fájdalom könnyes szőkevényeit.

Hilda délutánonkint néha kiment a szállóbe, leült a présház előtt a padra, belebámult a fázós őszbe. Csupasz fák, kifosztott tőkék: mintha minden jelkép volna. Eszébe jutottak a régi ősök, a sárga lombok, érett gyümölcsök, csillanó ököryalok és vidám szállóhegyi uzsonnák. Olyan lett az életük, mint ez a didergős, vígasztalan őszi vidék.

Érezte, hogy teher a házban. Máriára gondolt, csak most eszmélt rá, mennyire szereti és mennyire sajnálja. Gyereket vár, segítségre volna szüksége. És hogy Mária és az anya megtalálják egymáshoz az utat, annak ő az akadálya.

El kellene mennie innen. De hová és kihez? Eszébe jutott Balogh Karcsi. Elpirult. Maga előtt látta a fiú derűs arcát, halotta meleg, kedélyes hangját. Olyan jó volt mellette lenni, beszélni vele, más világból jött és megértette. Az anya nem értette meg. Mária sem értette meg. Az apa pedig nem merte megérteni.

De Balog Karcsi olyan végtelenül, olyan valószínűtlenül messze volt! Az álmok félős, háborús vidékein, vagy talán már az álmokon is túl. Mária boldog, gyereke lesz. Erdemes élnie, egy gyerekért mindent érdemes. Néha, amikor tudta, hogy senki sem látja, fölemelte a karjait, úgy, ahogy rongybabáit dajkálta régen. Elérzékenyült és még szomorúbb lett.

Szabóky Gábor késő ősszel jött a városba, a gazdasági hivatal ügyeit vizsgálta át, mint szakértő. Fél karját még a háború első napjaiban letépte egy gránát Szerbiában. Valahol északon, Szolnok körül, a Tisza mellett volt birtoka. Társaságban ismerkedtek meg, a férfi néhányszor látogatást tett náluk. Novemberben megkérte a kezét.

Esős nap volt, kedvetlen, nyirkos idő.

— Nézzé, Hilda, — mondta, — nem vagyok fiatal és nyomorék vagyok. De ha mégis úgy érzi, hogy tudna velem élni...

Hilda a csonka kart nézte, az üresen lógó kabátujjat.

Eszébejutott egy koldus, akit kislány korában látott. Forradásos csonk volt a karja és a csonk vörösén lila foltok látszóttak.

— Úgy érzem, — súgta. Lehajtotta a fejét. Főlemelte a kezét, mintha csak a haját igazgatná, és lopva letörölte a könnyeit.

*

A tél váratlanul tört rá a városra. Este még szokatlannul langyos volt az idő és reggelre jégvirágosak lettek az ablakok, hullott a hó. Ezen a napon tartották az eljegyzést.

A kályhák otthonosan ontották a meleget. Alkonyodott. Boris, a cselédlány teríteni kezdett. Hilda már elkészült öltözkével, a hálószoba tükre előtt állt, haját igazgatta. Az anya bejött, megállt a háta mögött.

— Kenj egy kis pirosítót az arcodra, — mondta. — Olyan vagy, mint egy halott.

Hilda a tégely után nyult. Remegett a keze. Minden erejét össze kellett szednie, hogy el ne ejtse az edény üvegtetejét.

Lenkán rossz érzés borzongott át. Már a nyelvén volt: „Mire jó ez az egész, ha nincs örömd benne?” Aztán eszébe jutott Mária és Mária gyermeke. Hallgatott. Nagy, főlemelő érzés hullámozott át rajta. Mária méhében érik az utód, a család folytatása. Érdemes élni és dolgozni, érdemes törődni a szöllővel, amely jövőre kiheveri a csapást. Él és terem tovább, a jövőnek. A halottak aludjanak. A rossz tőkéket kidobják. A sebek behegednek. Az új venyigéken ki veszi észre a tavalyi jég forradásos nyomát?

Hilda sóhajtva hajolt a tükörbe, már másodszor törülte le a rosszul sikerült festést. Az anya nesztelen léptekkel elhagyta a szobát.

Megállt az ebédlő asztalánál, kinézett a hóesésbe. Mária jutott eszébe ismét. Az akácvirágzás, mikor Mária elment. Milyen más volt, gondolta, mennyire az én fajtám. Máriának nem kellett a pirosító. Mária nem adta meg magát. Az ő vére, az ő lánya.

Kint a szél kavarta a havat. Háta mögött csörömpölt a lány. Az evőeszközök odakocantak néha a poharakhoz és ilyenkor meghitt, karácsonyas csöngetyűhangok zendültek.

Gondolatban még mindig az elmúlt tavaszban járt. Mária megnőtt emlékezetében s Hilda olyannak tűnt mellette, mint bágyadt, hervadozó mécses. egy tűzoszlop mellett. Megdöbbenve eszmélt rá: megveti Hildát a választásáért.

Vállatvont. Hilda meglepően okos, nem vállal kockázatot. A vőlegény gazdag és már nem fiatal, ajándék ez az életébe csöppent szép ifjúság, meg fogja becsülni. Földje van, fogata, bőséges háza. Hilda földbirtokosné lesz.

De jobb szeretne volna, ha Hilda tiltakozik, ha harcol valakiért, akit igazán szeret, úgy, ahogy ő harcolt az anyjával

Kovács Miklósért, és úgy, ahogy Mária harcolt vele Korondy Ákosért.

Az utcán kigyulladt a gázláng. A Korona-tér felől két bundás alak közeledett.

— Jönnék, — szólt be a hálóba és még egy utolsó pillanattal végignézett Hildán. A lány a lámpa alatti állt, papírlapot tartott a kezében, látszott, hogy zavarban van, amiért nem tudta elrejtetni idejében. Lenka megragadta a karját.

— Mi az?

— Semmi.

Az anya szemében szigorú fény lobbant. Egy pillanatra arra gondolt: ez a papírlap titkos üzenet talán. És szerette volna, ha megalázhatja Hildát.

— Mutasd! — szólt rá keményen.

Hilda átnyújtotta az írást. Mária régi, első levele volt.

Az anya az ajkába harapott. Lehajtott a fejét.

Csöngették. Kisietett, fogadni a vendégeket.

*

A család gyásza még nagyon friss volt, csak csöndes, szerény vacsorát tartottak. A jegyeseket egymás mellé ültette Lenka az asztalfőre. Előttük óriási csokor virág állt, eltakarta őket. Azokat azonban feszélyezte elrejtettséjük. Nem tudtak mit beszélni egymással. A vőlegény mereven kihúzta magát, balkezeivel idegesen tépdeste az asztalfutó csipkeszegélyét.

Az asztal másik felén egyre hangosodott a társalgás. Hozzájuk alig szóltak. Szabóky Gábor idegen volt, más vidékről való; magukban talán haragudtak is rá, mint valami betolakodóra. A rokkant érezte ezt. Nem volt hajlékony fajta. Ha főleszmélő udvariassággal mégis intéztek hozzá egy-egy kérdést, kurta „igen” és „nem” volt a felelet. Az arca azonban nem árult el semmi megbántottságot.

Hilda tanácstalanul ült a férfi jobbján. Néha rápillantott, nézte gőgös arcát, szája szögletében a keserű vonást. Egyszerre megsejtette, mekkora fájdalom ennek a szép, szálás, rártarti férfinak a rokkantsága, mennyire ingerli a háború áldozatainak járó részvét és tisztelet, mennyire egyedül van és mekkora szerelemnek kell égnie benne, hogy ki tudta mondani ügyefogyott vallomását.

„De ha igazán úgy érzi...” Hilda most igazán úgy érezte.

— Megengedi, hogy fölvgájam a húst? — fordult hozzá.

— Köszönöm, majd magam, — biccentett a férfi. Baljával olyan erővel nyomta villáját a hússzeletbe, hogy szétmállott, mint puha tészta a kés alatt.

Hilda szeme csupa könny lett.

— Nekem megengedheti, — mondta.

A férfi ránézett. Belenézett a könnyharmatos szemekbe. Mindent megértett. Ebben a pillanatban leomlott közöttük valami. Érezték: most már eltéphetetlenül egymáshoz tartoznak.

—Bocsásson meg, — mondta. Odatolta Hilda elé a tányérját. — Elszoktam tőle, hogy ilyenek legyenek hozzám. Kérem, segítsen.

A többiek mind hangosabban vitatkoztak. Ezen az eljegyzésen egyetlen szó nem esett a szerelemről, az elmúlt fiatal-ságról. A háborúról, a fővárosból érkező furcsa hírekről és a csapatok állásáról beszéltek.

— Meglátjátok, Károlyi tönkreteszi az országot, — szolt öblös hangon egy tanár, aki jóbarátja volt a helyettes igazgató-nak.

— Nem Károlyiról van szó, — ellenkezett egy széparcú öregember. A szőlleje szomszédos volt Lenkáékéval. Itt egy ember már nem tehet semmit.

— Tisza István!

— Tisza sem. Úgy vagyunk, mint akiket harapófogóba szorítottak. Én érzem. En egy életet éltem végig ezen a földön. Az én ösztönöm nem csal. Megmozdult alattunk a föld, ki tudja, mikor csúszik ki alólunk.

— Én érzem, — folytatta az öreg látnoki bizonyossággal. Főlemelte a hangját, ujjai táncoltak az asztalon. — Magyaror-szágnak vége.

Elcsuklott a hangja. Nem bírta folytatni. Az asztalnál nem mozdult senki. A vendégek megszégyenülten lehajtották a fejüket. Nem hallatszott, csak az öregember sírása és kintről a szél.

Ebben a pillanatban megreccsent egy szék, mint mikor va-laki indulatosan előrehajol. Éles, kemény hang csattant, olyan erővel, mint egy kiáltás.

— Soha!

Főpillantottak. A csokor résein át Szabóky Gábort lát-ták, eltökélt arcát, indulatban égő szemét és az ajkait, amint megmozdulnak és újra kimondják: soha.

Az öreg fölállt. Odament a férfihoz. Magához ölelte, resz-kezős kezeivel az üres kabátujjat simogatta.

— Fiam! Édes fiam...

Odavonta magához Hildát is, összeölelte őket, áldó moz-dulattal, mondott valamit, áldást talán, de nem értette senki.

Már mindnyájan körülöttük álltak. Hilda átfonta karjá-val Gábor nyakát, fölgaskodott és szégyen nélkül, büszkén szájoncsókolta.

Koccantak a poharak. Mindnyájan könnyeztek.

3.

Lenka bekecsét vett, kötött sapkát húzott a fejére, előke-reste az ura botját, az egyetlen emléket, amit megtartott tőle. Kiment a szőlőbe. Ritkásan szemelt a hó. A prészáz előtt megállt, lenézett a dombról. Eszébejutott az öreg szomszéd jóslata. A város békén pihent odalent, a tornyok bátran nyúl-

tak magasba és a kémények meghittent füstölögtek. Egy-egy varjú szállt a karókra, majd föllibbent, suhogtatta fekete szárnyait és eltűnt a hulló hó mögött. Nyugodt és békés volt a táj. De Lenka gyanakodott, feszülten figyelt; a háborúra gondolt, Gáspárra, a nyomasztó hónapokra, esztendőkre s várta, hogy egyszerre fölmorajlik valahonnét a távoli ágyúdörgés. De háborítatlan, puha csönd vette körül. Nem hallatszott, csak a hó halk zizegése.

A prészáz előtt a padot és az asztalt helyettesítő malomkövet vastagon megülte a hó. Letisztogatta őket, mintha vendégségre készülne, mintha a következő pillanatban föltünnék a domb aljában a családfő, Gáspár és a két lány. Elöl jön az apa, utána a két lány, Gáspár hátul, el-elmaradozva; őszszevillan a szemük, mutatja a főhelyet, kezdődik a lakoma...

És nem jött senki. A fiatal fákat nézte, törzsüket szalmával csavarták körül a fagy és a nyulak ellen. Az új gyümölcsfák voltak, még néhány év és meghajlik águk a termés alatt. Az asszony egygyé vált ezekkel a fákkal, melyeket ő telepített és melyek most belekapaszkodnak szívós gyökerükkel a földbe. Megkötik és nincs vihar, mely kifújhatná alóluk a szemcsés homokot. Ő ugyanígy kapaszkodik a földbe és a jövőbe, az unoka sarjadozó életén át.

Az unoka gondolata egészen betöltötte. Hildát elengedte, úgy hullatta le magáról, mint túlérétt gyümölcsét a fa. Talán egy kicsit sürgette is magában. Menjen, legalább egyedül maradj, nem vonja el a figyelmét semmi a munkától. Sok mulasztást kell pótolnia. De érdemes, az unokáért.

— Anyám, ugye eljön az esküvőre? — kérdezte Hilda. Gábor kívánta, hogy az ő falujában, a régi kegyúri templomban esküdjenek. Lenka kitért.

— Tudod, annyi a dolgom, és a házat se hagyhatom itt ezekben az időkben.

Hilda nem erőltette. Érezte: nem fontos többé az anyának. Lenka a hátralevő napokban a babaholmikát mosatta, anyagot vett, ingecskéket varrt és előkereste a fiókokból a féltve őrzött svájci csipkéket.

A lánya kelengyjével nem sokat gondolt. Bőségesen bevásárolt a korona-téri nagy üzletben és póstán elküldött mindent.

— Így a legjobb, — mondta. — Ugyis sok bajod lesz a két csomaggal.

Két kosarat bízott rá. Az egyikben ételmiszer volt, a másikban babaruhák. Hilda a maga stafiringját nem is látta.

Egyedül utazott el az esküvőjére. Lenka kikísérte az állomásra, megvárta, míg az agyonzsúfolt vonat elindult. Az állomáson nagy zűrzavar volt, pedig máskor alig utaztak ezzel a hajnali vonattal. Mintha pánik tört volna az emberekre, mintha nem békés utasok lennének, hanem riadt menekülők. Egy pillanatra eltűnődött: vajjon nem nekik van igazuk, az elmenőknek? Sípoltak. A hosszú kocsisor meglődött. Gáspárra

gondolt: ugyanígy kísérte ki a vonathoz, ugyanígy nézte a forgó kerekeket. Hilda búcsút intett és neki egyszerre elszorult a szíve. Megdöbbenő bizonyossággal érezte, hogy akik elmennek, nem fognak visszajönni soha többé.

De túl az állomás környékén nyugodt volt a város. A fák hajnalban sápadtan világítottak a lámpák. A felhők leszálltak, egészen a háztetőkre. Minden pillanatban nekieredhet a hó.

A Korona-téren kupacokban állt a szökőkút körül a hó. A fürdőző istenasszony testét náddal és szalmával burkolták be. Lenkát megnyugtatta ez a látvány. A fiatal fákra gondolt a szőlőben. Akik védekeznek a tél ellen, azok hisznek a tavaszban. Csak beletörődni nem szabad. Az élet addig megy tovább, ameddig akarjuk. Csak nagyon kell akarnunk.

A lakás még langyos volt. Az ebédlőkályhában parázslott a tegnapi tűz. Kinyitotta az ablakot, székekre tornyozta előtte az ágyneműt. Mintha az elmúlt időt, elmúlt életet szellőztetné ki belőlük; úgy érezte: ezen a hajnalon valami új kezdődik. Újra meg újra az unokára gondolt. Lehet, hogy háború van és a világot vad hírek nyugtalanítják. A környékről többen északra költöztek, de a belváros kitarzott, a polgárházak farkasszemét néztek a viharral. A fiúk kint harcolnak a fronton, az öregek nem árulhatják el őket. Aki elhagyja helyét, aki lemond, sorsára hagyja az odakint küzdőket. Az a gondolat, hogy Gáspárt és őt a szolgálat rejtelmes közössége egybekapcsolja, ünnepélyes érzéssel töltötte el.

Lassan kivilágosodott. Az alacsony égből hullani kezdett a hó. A lány bejött és nekilátott a takarításnak. Lenka leszedte a reggeli maradékait, kivitte a konyhába. A kihűlő szobában átfázott, kívánta a meleg ételt. Tejet tett föl, fölélesztette a tűzhely paraszát.

Valaki zörgetett elől az ajtón. Várt egy darabig, majd hogy senki nem nyitotta ki, a konyhához botorkált. Ormótlan bakancsai döngtek a kövön.

Lenka kilesett a függöny mögül. „Kellene valahonnan egy jó kutyát szerezni” — gondolta. Be akart szólni a lánynak, de meggondolta magát. Kinyitotta az ajtót. A férfi előrelépett, lábát a küszöbre tette. Bakancsa talpa levált, spárgával kötötte a cipő fölső részéhez.

— Itt laknak még Kovács Miklósék? — kérdezte rekedten.

Lenka fölsikoltott, odahajolt szakállas arcához fölemelte, nézte.

— Fiam! Nem ismersz? Gáspár...

A férfi félretolta az útból, leroskadt egy székre.

— Éhes vagyok, — mondta tompán. Levetette a kabátját, amely kívül csupa hó volt és belül csupa rongy. Szeme kidülledt, cimpája remegett, amint meglátta a gőzölgő kávét, a kenyeret és a szalonnát. Kezében táncolt a kés. De egyetlen falatot sem bírt lenyelni.

Lenke döbbenetesen figyelte. Lassan kótkedni kezdett: hátha megcsalta ösztöne, hátha nem is Gáspár ez a szakállas, elhanyagolt jövevény. Egyszerre eszebejutott valami.

— Csak nincs vége a háborúnak? Hogy így hazajöttél...

Gáspár nem felelt. Betámolygott a hálószobába. Rávetette magát a díványra, melyen még ott volt Hilda lepedője. Mindjárt elaludt.

Lenke leszedte lábáról a rongyos bakancsot. Ollóval vagdosta és késsel metszette le a nyirkos, fagyott bőrt. Leecsavarta a lucskos kapcát. Betakargatta az alvót és leengedte a redőnyt. Végig az összes redőnyöket leengedte.

*

Lenka és a cselédlány felváltva virrasztott Gáspár mellett. A beteg néha felült, rohamra vezényelte láthatatlan katonáit és szemében állati rémület lakozott. Ha a lány kezében megcsörrent az evőeszköz, ha becsapódott egy ajtó, ha kocszi zörgött el a ház előtt, csontos kezével görcsösen az ágy fájába kapaszkodott. Bőre sárga lett és megereszkedett, arca vörös volt a láztól.

Allapota egyre rosszabbodott. De Lenka erősen hitte, hogy egyedül is le tudja gyúrni a betegséget. Nem akart orvost hívni. Szégyelte, hogy a fia megszökött a harctérről és félt, hogy az orvos elárulja. Ismerőseivel nem érintkezett. Ha csöngettek, senki nem nyitott ajtót. Mintha halottak laknának a házban.

Szilveszter estéjén a láz magasra szökött. Gáspár félrebeszél, hörgött; úgy látszott, megkezdődik a végküzdelem. Lenkában vad rémület támadt. Behívta a lányt a beteg mellé, felöltözködött és elindult az orvosért.

Az utcák néptelenek voltak. Szitált a hó. A Korona-téren kocsik várakoztak. A Kupa Vezér fényes ablaktáblái mögött hatalmas karácsonyfa látszott. Valaki kinyitotta az ajtót. Párás dohányfüstös meleg szállt ki és vidám cigányzenész.

Főkötős szakácsné nyitott kaput az orvoséknál.

— Kit tetszik keresni?

Félretolta. Végigment a hosszú folyosón és a sötét szobákban. Az ebédlő küszöbén megállt. Prémjén olvadni kezdett a hó.

Nagy társaság ült az asztal körül. Az orvos középujját állt, pezsgőspohárral a kezében, a köszöntő utolsó mondatát mondta.

— ...és legyen jobb az újesztendő, mint amilyen a régi volt...

Lenka előrelépett. A vendégek megdöbbenetesen nézték a jövenvényt. Néhányan megismerték, köszöntek. Félrevonta az orvost.

— Doktor úr, jöjjön azonnal velem. Valaki haldoklik a lakásomon. Az orvos az asztal felé intett.

— Bocsássatok meg, sürgős dolog. Sietek vissza, várjatok meg.

Kabátot vett, fogta a táskáját és indult az asszony után. Régi ismerősök voltak, a doktor kezelte a Kovács-család gyermekeit és később a helyettes igazgatót is. Amint egymás mellett mentek hallgatagon a vastag hóban, a régi időkre gondoltak mind a ketten.

Elérték a házat. Az előszobában az orvos megkérdezte: ki beteg? Lenka elfordult.

— Nem fontos.

Bevezette a hálóba. A vizsgálat nem tartott tovább öt percnél.

— Megismerte? — kérdezte tompán az orvost, mikor kijött az ebédlőbe. Az ránézett.

— Nem ismerem meg, — mondta. — Nem kaphatnék egy pohárka szilvörümet?

Lenka töltött; keze reszketett, az ital lecsurrant a pohár szélén. Sóhajtott, kimerülten roskadt a székbe. Az orvos előrehajolt, megfogta a kezét.

— Mire jó ez, nagyságos asszony? Nem vagyunk elég jó barátok? Azt hiszi, ez az első? Így szállingóznak haza egymás után. Nagyon haragszik rá?

— Nem. Már nem haragszom. Csak a bánat. Az én fiam...

— Igen. A maga fia. Nem bírta. Azt hiszi, egy ember segíthet?

— De ha mind... És éppen ő...

— Ne haragudjon rá. Eleget szenvedett. És talán itthon nagyobb szükség lesz rá.

Az asszony elsápadt.

— Hogy érti ezt?

— Nem tudni, mi lesz holnap. Hol él maga? Nem olvas újságot?

Lenka két hete nem látott lapot. Megdöbönt: mi történt ez alatt a két hét alatt a világban, hogy ez az ember, akitől mindig csak biztató szót hallott, így beszél?

— Bizony, — folytatta az orvos, — nehéz napok jönnek, férfi kell a házhoz.

— Nem, ne... Rajta segítsen!

Az orvos vállatvont

— Ha megéri a reggelt... Menjen be hozzá. Hátha akar mondani valamit.

A táskája után nyult. Az ajtóból visszaszólt.

— Hanem ha fölépül... Mégis, nem tudni, mi jön. Nem fontos, hogy sokan tudjanak róla. Felőlem nyugodt lehet. A vendégeimnek majd azt mondom, a cseléd lány elvágta az ütőerét. Gáspár pedig... Kint a szállóban jobb a levegő. Egy betegnek...

Elköszönt. Lenka az ablakból utána nézett, látta, amint áthalad a gázlámpa fénykörén és eltűnik a hősécsben. Eszébe jutottak a régi telek, a régi gyermekbetegségek. Az orvos

ugyanígy tünt el a sötétben, táskájával a hóna alatt. A jelene-
tek kísértetiesen visszatérnek. Csak a világ lesz más körülöt-
tünk, rettenetesen más lesz.

Visszament a beteghez. Gáspár lázasan kiáltozott, rohamra
vezette századát az Isonzo fölött.

Reggelre leszállt a láz. Délelőtt újra eljött az orvos. Elé-
gedetten mosolygott. Gáspár túl volt a veszélyen.

4.

A présházhoz annakidején hozzáépítettett egy szobát Len-
ka: legyen hol aludni, ha szüret táján kint töltött az éjszakát.
A szoba sarkában kandalló állt és a falakon ócska képek lóg-
tak, pókhálós olajnyomatok. Kossuth Cegléden, a haldokló
Petőfi a segesvári síkon és a várrom előtt patak vizébe hajló
szarvas. Voltak itt családi képek is, fakó fényképek, repede-
zett barna keretben: régi szüreti ebédek, Lenka és Kovács
Miklós s előttük a három gyermek ünneplőben, Mária tizenkét
éves korában, s egy nagy csoport, helybeli urak és asszonyok
1913 nyaráról.

Ebben a szobában lakott Gáspár. Lenka naponkint meg-
látogatta, ebédet vitt neki és szeretett volna beszélgetni vele.
Gáspár azonban nem felelt a kérdésekre, nem emlékezett
semmire. Az asszonyt ingerelte ez a némaság. Nem tudta meg-
érteni, hogy Gáspár elfelejtette a családot, a közös emléke-
ket, kiszakadt közülük, elhagyta, mint a többiek, talán még
náluk is messzebb jár. Eszébejutott, mennyi gonddal nevelte,
milyen aggodalommal virrasztott betegágya mellett, mekkora
büszkeséggel gondolt rá, mikor állást kapott egy vidéki város-
ban. Néha szeretett volna rákiáltani: ébredj föl már! Lehetet-
lennek tartotta, hogy valaki így kihulljon a világból. Gyanakod-
ni kezdett: hátha nem is akar meggyógyulni Gáspár. Az ura se
akart meggyógyulni. A férfiak alattomos lázadása ez? Ku-
tatva nézett a fia kifejezéstelen szemébe, bele akarta önteni
a maga erejét, tevékenységét, életösztönét. Akármilyen törté-
ni: az életet végig kell élni. Megszökni az élet elől: gyávaság.
Gáspár kétszeres szökevény és kétszeres áruló.

De csak addig haragudott rá, míg vele volt. Mikor haza-
felé ment, meghatottan idézte maga elé arcát, gondolatban az
ölebe vonta és simogatta, mint akkor, amikor nagyon kicsi
volt még.

Egy délután csoportosulás állta el az útját. A rikkancs
kiáltozva lobogtatta újságjait; csomagja pillanatok alatt elfo-
gyott. Egy férfi a lámpa alá állt, hangosan olvasta a vastag-
betűs címeket.

— Mackensent elfogták. Károlyi Mihály kiszolgáltatta
Mackensent a franciáknak.

Este kézitáskájába csomagolta értéktárgyait és a táskát az
előszobaszekrény mögé rejtette, hogy kéznél legyen, ha tör-

ténnék valami. Utána leült, belebámult a kályha tüzébe, érezte, hogy ez volt a legnehezebb este az életében. Haldoklók fölött virrasztani könnyebb, mint elfogadni a pusztulás gondolatát. Fölkészülni arra, hogy talán el kell hagyni mindent, amiért élt és amiért meghaltak, akik hozzá tartoztak.

Csüggedten ült, ölébe ejtett kézzel, éjfélig. Eszébejutott egy nyári nap, mikor a Széchenyi-sétányon vezette gyermekeit a fürdő felé. Egy másik, mikor Mária első vizsgájára ment. A sétány fái még kicsinyek voltak akkor. Maga előtt látta szülői házát, a málladozó istállófalat és a lugas fürtös szőlővirágait. Aztán kora délelőtt hintón haladnak apjával a város felé, az ákácok mögött már látszanak a templomtornyok és a kukoricák fölött remeg a hőség. A kerekek mélyen belesüppednek a homokba és érzik a lovak csípős izzadtságszaga.

Soha nem tudta, hogy ennyire, ilyen végzetesen a szívéhez nőtt ez a bácskai táj. Csak most látta, milyen szép, mikor beletörődött, hogy talán el kell mennie.

De aki csak készülődik a búcsúra, hisz a visszatérésben. Lenka hitt benne. Fölkészült a viharra, melynek el kell következnie, mert a város belenyugodott, tehetetlenül elfogadta a közelgő veszedelmet, nem tett ellene semmit. Az asszony kihordta a présházba az üstöket és elrejtette egy hordó alá. Lisztet, sót, cukrot vásárolt és azt is kivitte. Gáspár közönyösen figyelte, amint kis ásójával elszántan dolgozik; nem segített. Ha anyja megjött, elhagyta a présházat, kint sétálgatott a pászták között alkonyatig. A szlankamenták végén kidöntött diófa zárta el az utat. Szeretett ezen a fatörzsön üldögélni. Lesöpörte róla a havat, tenyerébe süllyesztette állát, ott maradt, míg be nem esteledett, míg az anya ki nem lépett a házból s el nem indult a lejtőn a város felé, ahonnan fölcillantak a lámpák. Lehunyta a szemét és emlékezetében fölmerült egy nyárutói délután képe.

(Folytatjuk.)

Róray György

IRÓK ÉS MŰVEK

Egy rögeszme, egy örület regénye Thurzó Gábor új munkája.* Egy napon kiderül: az elhalt Helming-családfőnek törvénytelen fia maradt, egy kócos, gondozatlan kamasz, Guszti, egy gyömrői ápolónő gyermeke. A három Helming-testvér el akarja titkolni a dolgot az anya elől: ez az ő ügyük, vállalják, mindegyik a maga módján; Béla szereti, de csak úgy vállalja, mint egy kedves játékszert, — Albert közönyösen, tunyán, — Miklós, a tüdőbeteg testvér acsarkodó következetességgel, rajongva, szívósan, mint egy megváltó rögeszmét. Betegségében nem ismerhette a kamaszkor pezsgő izgalmát, ezt akarja újraélni frissebben, gazdagabban a fejlődő Gusztiban, — mondja az író s ezzel igazolja, magyarázza meg ezt a füledt, rajongó testvéri szeretetet. Mondja, de csak ritkán mutatja; itt inkább ő beszél s ez a regény egyik hibája: Thurzó Gábor néha túlságosan sokat beszél alakjai helyett, újra és újra körülmagyarázza őket ott, ahol egy-egy megelőző jelenet, mozdulat sokkal pontosabban, plasztikusabban megmutatja mindazt, ami körül a magyarázat, elemzés forog. A másik hiba rokon ezzel: a dialógusokban gyakran akad olyan mondat, ahol a hős tételbe foglalja önmagát, helyzetét, érzelmeit, kimondja azt, amit az olvasóra, kritikusra kellene bízni; Thurzó Gábor nem bízik — nem önmagában, hanem — olvasójában, kritikájában. Egyébként azonban regénye már jóval több kísérletnél, mint az első volt, az *Előjáték*: ez már mű, igényes, elejétől végig emelkedő, sűrű és gazdag szövéssé és közepének néhány álló lapját leszámítva, drámai, izgalmas. Sőt: abban, ami láthatólag legfényesebb benne, — bravúros. Elsősorban Miklós alakjában és szenvedélyében, — ahogyan ez az érzés tisztul, határozottá válik, ahogyan a „testvéri szeretet“ nemes és áldozatos, — önfeláldozó — hősiességgé fokozódik: kitűnő, nagyvonalú írói munka. Az *Előjáték* után külön öröm az elbeszélés drámaisága, jelenetezésének gazdagsága, ötletessége; — az *Előjáték* lírája itt tartózkodóbb, férfiasabb, regényszerűbb. Léggört már az *Előjátékban* is kitűnően ábrázolt, itt ez a léggört sűrűbb, fojtogatóbb; az első oldalakon megfog, megragad, bevon a család, a furcsa szenvedély atmoszférájába, — ereje, biztossága itt egyenesen Greenre emlékeztet.

Thurzó Gábor regényének értékeit, érdemeit, stílusának remek leleményeit, találó erejét — és némely germanizmusait — felsorolni, idézni könnyű és egyszerű föladat. Széttagolni a művet azonban föllesleges: egészében áll helyt az író szándékáért, egészében igazolja képességeit. Eddig lírai elbeszélőnek ismertük: itt tud és mer kegyetlen lenni egy Green, Mauriac kegyetlenségével, — ez a metsző, élesen látó kegyetlenség a legnagyobb írói erények közül való.

A legújabb magyar irodalom gazdagodó anyagában kiemelkedő mű Thurzó Gábor regénye, a „nemzedék“ egyik legelső alkotása, igényes, bátor — és sikeres — vállalkozása: az erkölcsi hősiesség művészien gazdag és öntudatos, emberileg nemes, megható regénye.

Rónay György

* Az adósság (*Franklin Társulat*).

ANTOLÓGIA

TURUL SZÉPMIVES KÖLTŐK ÉS ELBESZÉLŐK. Új irodalmi irány jelentkezésénél, vagy egy-egy korszak lezárulásánál kerülnek leginkább könyvpiaira az antológiák. Az 1939-es év e tekintetben rendkívül bő, de ugyanakkor sok esetben rendszertelenül összehordott terméssel szolgál. Kétségtelenül megállapítható azonban, hogy egy új, nemzeti irodalom bölcsőjéhez vezet el valamennyi, akár mesteri kéz válogatta össze őket, akár kevésbé hozzáértők próbálkoztak megbirkózni a súlyos és felelősségteljes feladattal. Az egyik „őstehetségeket“ fedez fel, a másik vidékek szerint csoportosítja a régebbi és az újabb írógeneráció jeleseit, míg egy harmadik mereven körülhatárolt irányt jelöl meg, árnyalataiban és fejlődési fokaiban felsorakoztatva az elbeszélőket és költőket. A Turul sajtóvállalat kiadásában megjelent antológia, a „Turul szépmíves költők és elbeszélők“, műfajilag egyikhez sem tartozik. Hű tükre az új magyar szellemiségnek, anélkül azonban, hogy rendszert alkotna, vagy új irodalmi irányt jelölne meg. „Ez a könyv — olvassuk a hatvan magyar író antológiájának bevezetőjében — csak úgy gyűjti össze a magyar nemzeti irodalom csillogó értékeit, mint ahogy a gyermek játékos kedvében a napfényben megcsillanó kavicsokat.“

Valóban, találunk benne bravurral csiszolt irodalmi drágaköveket, patinás fényű igazgyöngyöket, de elég szép számmal színes, tetszetős kavicsokat is, amelyeknek azonban még alaposan le kell csiszolódniuk a forma katópató kerekai között. A napfény, az új nemzeti irodalom erőssodrú áramlata — hogy az előbbi hasonlatnál maradjunk — rengeteg új, ismeretlen talajrétegből kikerült „kavicsot“ dobott partra s a Turul antológiának éppen abban látjuk értékét, hogy válogatás nélkül kimarkol belőle jónéhányat, bár valamennyi közös tábornak, a jobboldali magyar szellemek képviselője.

Merészség lenne felfedezni ebben az antológiában egy új Babayt, Dékányt, Illés Endrét, vagy Possonyi Lászlót, — bár hálás szerep jutna annak, aki rövid lélekzetű írásuk alapján vállalkozni merne ilyesmire, — ugyanúgy nem kell újból bemutatnunk Zsigray Juliannát, Balla Boriszt, Terescsényit. Érdekesebb inkább azokkal foglalkozni, akik ebbe a dinamikus galériába most kerültek be.

Új, egészen egyénien fanyar hanggal jelentkezik Akosfalvy Helén *O Hara legendájában*; Betnár Béla királytörténete sokatígérő izmos írás; sallangmentes, leegyszerűsített tiszta stílusával a legkarakterisztikusabb magyar elbeszélők közé ugrik egyszerre Darkó István. Gáspár Gyula „Csillagvetés“ című novellájának formaművészete, nyelvezete, mondanivalója különösen meglepő. Komoly író. Kádár Lajos, Rácz Pál, Tatay Sándor, Tormay Éva, Zerdahelyi József más és más egyéniség, bár valamennyien kitaposatlan úton járnak még, de ízig-veéig magyar írást adnak.

Véleményünk szerint a költői anyag kiválogatása jobban sikerült. Komjáthy Aladár, Mécs László, Mihály László, Somogyváry Gyula és Vályi Nagy Géza nehézveretű lírája mellé sok érdemmel sorozható Holló Ernő, Móra László, Ósz Iván, Pusztai Sándor, a dunántúli reménység: Takáts Gyula, a dallamos Walleshausen Éva. A többiekkel még jónéhányszor találkozunk kellene, hogy komoly véleményt alkothassunk róluk.

A Turul szépmíves vállalkozása: új magyar tehetségek felkutatása és felkarolása, nagy értéke a magyar nemzeti szellemiség összetartásának. Az antológia izléses borítékolása a kiadó érdeme.

Koncz Károly

KÜLFÖLDI IRODALOM

A N G O L O K

LIN YUTANG: A BÖLCS MOSOLY. (*Révai.*) Fordította Benedek Marcell. Az emberiség minden időben szükségét érezte annak, hogy életét újból, világos fogalmazásban megmagyarázzák neki. Tudni akarja, honnan származtak hibái és erényei, mi okozza eredendő lustaságát, falánkságát, vágyait, vagy természetszeretetét, ismerni akarja a dolgok jelentőségét, magyarázatot akar bonyolult összefüggésekre, egyszóval, tudni akarja, miért olyan, amilyen. Nem elvont tudományt, filozófiát, a kiváltságosak nagy szavait keresi, nem is népszerű életbölcseletet. Valami mást, mélyebbet, lüktetőbbet, emberibbet. Pontosan azt, amit Lin Yutang új könyve ad. Pedig a feladat nem könnyű. Aki vállalkozik reá, annak szükségszerűen le kell mondania a hivatásos tudomány védőbástyáiról, hiszen a társadalombölcselet jólismert, biztos páncéljában hitelét vesztené. Tehát bátorságra s főként friss, egyéni szemléletre van szüksége. Kína e nagy gondolkodója, szenvedélymentes előadásmódjával, kutató ösztönével s szellemének humánus, mosolygó mélységével pompásan oldotta meg feladatát. Már előző műve, a „Mi kínaiak” is tanúságot tett e ragyogóan elmés író ritka képességeiről. Tudományos felkészültsége, olvasottsága pedig megdöbbentette a „művelt Nyugat” elkényeztetett emberét is. Új könyve, a „Bölcs mosoly”, — melyet az előszóban „lírai filozofiának” nevez — talán még érettebb, bensőségesebb munka. Mondanivalóinak nemcsak bősége, de csoportosítása s formája is elmés és meglepő. A műfaj szellemi őseit csak egyes, kivéssé ismert kínai klasszikusok művei közt fedezhetjük fel. Kínában nemes művészetté fejlesztették a társalgást. A „Bölcs mosoly” ilyen társalkodó filozófia, halk és fesztelen, szertekalandozó és elbűvölő. Lin Yutang szellemes és jellemes társalgó. Kifejezőmódja világos és tömör, mindig egyszerűségekre törekvő, de nem felületes, tudása mély, de soha sem dogmatikus. Nem hirdet nagyhangon ítéletet, nem sért és nem vitatkozik. Ideális társalgó. Bizalmas könyv ez, tapasztalat és vallomás emberi voltunkról, szokásainkról, izmainkról és szellemünkről, életünk és emberségünk jelentőségéről. Megismertet Kína sajátos filozófiájával, egy sok-ezeréves kultúra letisztult termékével, mely a józan ész, a humor s az élet költői élvezetének bűvös keverékéből áll. Az író magatartása mindvégig megnyerő még akkor is, ha finoman csipkelődik, vagy csendes mosollyal rosszalásának ad kifejezést. Pedig ez a rosszalás néha érzékenyen érint minket, önhitt európaiakat. Az olvasó, a nyugati kultúrán nevelkedett okos és büszke olvasó csodálkozva veszi tudomásul, hogy némely szokása kínai viszonylatban nemcsak egyszerűtlen, komikus, de egyenesen barbár. Barbár az a mód, ahogyan egymásnak köszönünk, ahogyan étkezünk, társalgunk, öltözködünk. Az olvasó gyakran helyeselni kénytelen, bár nem egy pontnál felsorolhatna ellenérveket is, melyek e „barbárságok” mentségéül szolgálhatnak. De úgy érzi, a vitatkozás, az érveknek fellebbezhetetlen és európai módon gőgös felsorolása nem lenne méltó magatartás e bölcsen szerény, mosolyogva társalgó írval szemben. Az olvasó félreteszi nagyképű ellenvetéseit és mosolyog. Mosolyog ő is, derült és bölcs mosollyal, mert belátja, hogy minden egyéb ostoba handabandázás, méltatlan és emberietlen magatartás. Ezt tanulta Lin Yutangtól, akinek sokezeres öröksége e

mosoly, melyet most tengereken át szétszór a világba, a komoly, mosolyogni nem tudó, fanyar és harapós világba: Európába.

Déchy Liane

AMELIA EARHART: AZ UTOLSÓ ÚT. (*Révai kiadás.*) Azokat, akiket a könyv értesít a cselekvő emberről és az életről, különös izgalommal veszik kezükbe az ilyen írást. Az élet, a kísérlet izgalma ez.

Egy amerikai asszony overallt ölt és fejére húzza a bőrsisakot, miután egy női kalap megvásárlása révén végleg eltávolodik asszonytársai eszményeitől és életcéljától. A repülés lesz a szerelme és az óceáni vizek az álma. Az elhivatottság az, ami könyörtelen úr rajta, a merészen suhanó vágy, mely mozdítja őt a nagyszerű vállalkozás felé. Oaklandból indul, a csendes-óceáni partokról, kelet felé, hogy körülrepülje a Földet. Vállalkozása nem sikerül.

Vagy ne mondjuk ezt. Hiszen Laebe jut, a másik csendes-óceáni partra, útfjáról mindenünnen tudósításokat, leveleket, jegyzeteket küld barátainak és naplót jegyez a maga számára. Laeből indul a Nagy Óceán sugaras levegőgégén át az amerikai partok felé. Tudta, hogy mit vállal, levelei szólnak erről, — tudta, hogy az előkészületei sem tökéletesek egy ilyen útra. De ment, mert csalta a merész feladat, hite a hivatásban, a hűvös, végtelen levegőgég. Elindult. Már nem érkezik meg soha. Eredeti terve befejezéstelen maradt. Amit végrehajtott: úttörő és csodálatos.

Leírásai kevésbé azok. Szárazak, inkább tényyszerűek. Nem rajong, mert látja, hogy miért kellene rajongania. Objektív, de ezzel a mély emberi meglátás és belátás írói attitűdjét veszíti el. Ahol kisebb jeleneteket, egyes embereket rajzol meg, még ott a megmelegebb, a közvetlenebb. A rutinos magyar író fordításában is ezek a pontok azok, ahol a két asszony a legközelebb kerül egymáshoz.

Készakarva nem helyeztünk súlyt arra, hogy asszonyról van szó. Jóbarát, pajtás, hős, — így szól róla az a világ, mely lehetőleg eltávolította a nő-férfi relációt a magasabb emberi utakról. Valóban, Earhart munkájában a sajátosabb női szemléleten kívül alig kapunk valamit a régi asszonyiból. Tragikus végű életének kijár az a kegyelet, melyet érez a felfedező és technikusok világa. Emlékét nem bántjuk meg, ha könyvével tartózkodóbbak vagyunk. Mert valljuk meg, — bár veszélyes, — Earhart asszony világa teljesebb, igazibb élet, mint a cselekvő embert megvető gondolkodóké, — de épügy hazug. A modern világ lelkiismeretének hordozói úgy, mint tettének végrehajtói akaratlanul, vagy szántszándékkal tévedtek, hogy Hamlet-komplexumot ékeljenek a civilizált lélekbe. Soha nem volt ilyen éles az ellentét a két világ között. Amelia asszony mondta, hogy Hamletből soha nem lett volna jó pilóta, mert a pilóta nem ér rá életét kétségek között élni. A technikus világ gondolkodása a számára elérhető bizonyosságok megállapítása. Bizonyosságot akar mindenáron, mert a tettek bizonyosságot követelnek. A modern entellektüelek bűne az a hamleti gőg, mely fölényes és irigy mosollyal veti el Amelia asszonyék teljesítményét. Ez a gőg homályosítja el azt a miopszemet, mely nem látja, hogy a világ a maga történeti útján ma már vállvergetve fordul el a könyvtárak füst- és pormentesített levegőjébe bűjt Hamlet úrtól.

Amelia Earhart örökre eltűnt a kék sugarakban örvénylő levegőgégben, példája egy merészebb, jobb, igazabb jövőnd ember alakját sejteti. Erről a sejtelemről adna hírt ez a könyv.

Hegedűs Zoltán

VERS

BRAZILIA ÜZEN. Mai brazil költők. Rónai Pál fordításai. Octavio Fialho előszavával. Budapest, 1939. A Vajda János Társaság kiadása.

Kevesen ismerik nálunk Délamerika latin államainak új értékeit gazdagon termő, elevenen pezsgő szellemi életét s ezért jelentős minden lépés, mely a latin világ e távoli részének megismertetésére irányul. Rónai Pál kitűnő brazil antológiája, melyet okos és finom előszóval Octavio Fialho, Brazília budapesti követe látott el, aránylag kis terjedelme mellett is színes, sokrétű képet nyújt nemcsak a brazil lírának mai irodalmi árnyalatairól, hanem magáról a brazil lélekről is. Azok a költők, kiket Rónai nemcsak Magyarországon, de jóformán az egész Európában először vonultat fel ragyogó seregszemlére, mind tudatában vannak tájuk és népük sajátos alkátának, s akkor is, mikor idegen irodalmak szemléletmódjához alkalmazkazzák a magukét, mindig hívek maradnak azokhoz a problémákhoz s azokhoz a költői gondolatokhoz, melyek magából a brazil talajból fakadnak. E versek nem gyökértelenül lebegnek valami eszményien szép, de érzéstelenné merevült l'art pour l'art elvont síkjain, hanem akár zárt parnasszien formákban, akár a modern szabadvers gáttalan áradásában jelennek meg, mindig hoznak magukkal valami olyat, ami csak a brazil lélekből sarjadhatott ki. A táji tudatosság legtökéletesebb revelációja Ronald de Carvalho száguldó iramú ódája: Brazília, mely már a Vajda János Társaságban tartott előadóesten mindenkit magával ragadott. Ktolikum és nemzeti érzés szimbolikus összefonódását mutatja Cassiano Ricardo költeménye: „Jel az égen“, mely igazán csak a Dél Keresztjének égboltja alatt születhetett meg. Modern kultúra és primitív indián-világ tragikus válaszútján íródott Vicente de Carvalho szép episztolája: „Levél V. S.-hez“. Népballadák rejtelmességét idézi Lobivar Matos abban a versben, melyet egy benszülött törzsfőnök, Taguimegera haláláról írt. Különös, de nagyon megkapó Jorga de Lima néger románca: „Ez a fekete Fuló“, a mai Brazília egyik legismertebb verse. E sok újszerű szín és hang mellett örömmel üdvözljük Riberio Couto esőndes nosztalgiajű, impresszionista képeit, melyek olykor egy-egy Larbaud-vers hangulatára emlékeztetnek. A fordítások nemcsak hívek, de költőiek is. Ugyanaz a szeretet és elmélyedés sugallta őket, melyet Rónai nagy filológiai gonddal megírt bevezetésének minden sorában érez az olvasó. Szegényes műfordítói irodalmunkban épp oly örvendetes esemény e könyv, mint Rónay Györgynek nemrég megjelent francia antológiája.

Gáldi László.

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK
KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYÓIRAT.
SZERKESZTIK: BARANKOVICS ISTVÁN ÉS DESSEWFFY GYULA GRÖF.

ELŐFIZETÉSI ÁRA
EGY ÉVRE 5.— PENGŐ
FEL ÉVRE 2.50 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 50 F.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: BUDAPEST, IV. KER. VÁCI-UTCA 46. II. EM. 3
TELEFON: 18—22—40. — MUTATVÁNYSZÁMOT KÉSZSÉGGEL KÜLD A KIADÓHIVATAL

Teljesen zajtalanul dolgozik
az újrendszerű

CONTINENTAL-SILENTA IRÓGÉPI

Az írógéptechnika csodája!

Kérje díjtalan bemutatását a vezérképviselettől:

GOÿ ÉS KOVALSZKY
Budapest, V., Nádor-u. 11.

Magyar Kultúrszemle

A MAGYAR KULTÚRA KERESZTMETSZETE

MUTATVÁNYSZÁMOT
DIJTALANUL KÜLD

IV., KECSKEMÉTI-UTCA 13. SZÁM

**BUDAPEST SZKF. KÖZSÉGI
ÉLELMISZERÁRUSÍTÓ ÜZEME
A FŐVÁROS TULAJDONA
SAJÁT KEZELÉSÉBEN
ALAPÍTTATOTT 1911. ÉVBEN**

ÜZEMÁGAZATOK: MARHA, BORJÚ,
SERTÉS ÉS BIRKA NAGYVÁGÓ ÜZEM.
HENTES ÉS KOLBÁSZ-ÁRUGYÁR. —
ZSÍROLVASZTÓ ÜZEM. TOJÁS LÁM-
PÁZÓ ÉS FELDOLGOZÓ. — TEJTER-
MÉK OSZTÁLY. VAD, — ÉLŐ ÉS
VÁGOTT BAROMFI OSZTÁLY. FŰ-
SZER, — TERMÉNY ÉS GYARMAT-
ÁRU. GYÜMÖLCS — ÉS ZÖLDSÉG
OSZTÁLY. — SAJÁT GÉPI HŰTŐTE-
LEPEK. A FŐVÁROS 14 KERÜLE-
TÉBEN 51 ELÁRUSÍTÓ ÜZLET.

**NAPONTA FRISS ÁRUSZÁLLÍTÁS!
MINŐSÉG ÁRUK. — OLCSÓ ÁRAK!**
